

Algimantas Valantiejus

VYTAUTO KAVOLIO VAIZDUOTĖS SOCIOLOGIJA

Sociologijos katedra, Filosofijos fakultetas
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 9/1, LT-01513, Vilnius
El. paštas: Algimantas.Valantiejus@sf.vu.lt

Straipsnyje nagrinėjami metodologiniai Vytauto Kavolio vaizduotės sociologijos bruožai drauge keliant pragmatinį klausimą, kaip tęsti savitą civilizacinės analizės kaip kultūros sociologijos tradiciją? Pagrindinė straipsnyje formuluojama idėja yra ta, kad gilus istorijos ir sociologijos, meno ir sociologijos santykių pajautimas ir supratimas leido Kavoliui artikuliuoti vaizduotės sociologijos, arba istorinės fenomenologijos, metodologiją, kurios sudėtinės dalys yra kognityvinės estetikos metodas, analitinio minimalizmo, analogiško abstrakčiajam ekspresionizmui dailėje, stilius, estetikos ir etikos simetrijos idėja, kitokios modernybės idėja.

RAKTAŽODŽIAI: Vytautas Kavolis, vaizduotės sociologija, istorinė fenomenologija, analitinis minimalizmas, estetikos ir etikos simetrijos idėja, kitokia modernybė.

Kartų panašumai ir skirtumai

Sociologu aš tapau 1949 metais, kai, stojant į Wisconsin universitetą, reikėjo nurodyti specialybę, kurios sieksi. Įrašiau sociologiją, galvodamas, kad ji yra istorijos, filosofijos ir politikos junginys, tais dalykais tuomet domėjausi (Kavolis 2000: 15).

Klausimas yra esminis: kaip tęsti *vaizduotės sociologijos* (Kavolis 1968: 190–208) tradiciją, kuri, turtindama sociologinio pažinimo išteklius, nuosekliai taiko *estetines*

ir *etines* kategorijas, nuo pradžios kryptingai apibrėždama tyrimo dalyką, *simbolinę socialinių sąveikų raišką*, ir atitinkamą metodologinę orientaciją, *sociologinę meninės / simbolinės raiškos analizę*?¹ Kaip tęsti *civilizacinės analizės*, kurią subrandino *vaizduotės sociologijos* idėjos, tematiką, apimančią daugelį sudėtinių dalių – nuo dailės sociologijos iki moralinių kultūrų (Kavolis 2000: 15)?

Nors antiestetinės socialinių mokslų konvencijos, ypač septintajame ir aštuntajame XX amžiaus dešimtmečiuose, yra labai įtakingos, Kavolio *kognityvinės estetikos* kategorijos supratingai taikomos dailės (1968; 1972), o paskui literatūros, kultūros istorijos (1994), moralės sociologijos (1993), civilizacinės analizės (1995a), politikos sociologijos (2006), istorinės psichologijos (1995b) srityse. *Vaizduotės sociologijos* akiratis, skverbdamasis už savaime suprantamos Vakarų civilizacijos, yra platus ne tik erdviškai, – ir laikiškai užkabina skirtingų modernybės formų genealogijas. Kavolis matuoja erdvės ir laiko santykį dialektiškai, klausdamas: kaip dabartį formuoja praeitis, o praeitį – dabartis?

Dar prieš būsimų intelektualinių lingvistinių / retorinių sąjūdžių pradžią, kuri atvers kelią Haydeno White'o, Stepheno Greenblatto, Richardo Harvey Browno ir daugelio kitų intelektualų istorinės, literatūrinės ir sociologinės vaizduotės *poetikoms*, Kavolis apibrėžia poetinės *analitinio ekspresionizmo* sociologijos metmenis. Taigi: kaip puoselėti tradiciją, kuri nuo pirmųjų žingsnių ieško darnos *gyvenamojo pasaulio* ir *profesinio pašaukimo* srityse? Ieško darnos, pirma, tarp *įsitikinimų etikos* ir *atsakomybės etikos*, antra, tarp *vaizduotės* (meninių išvalgų) ir *sociologijos* (mokslinių principų).

Kavolio meninė jausena ir *ne biurokratinė*, veikiau antibiurokratinė, nuostata (žr. poskyrį „Biografinio pagrindo paraštės – ir plėčios, ir gilios“) svarbios ir metodologiniu požiūriu, nes skatina vengti tiesmukų priežasties ir padarinio ryšių. Vengdamas deterministinių dedukcinės kilmės Arnoldo Hauserio, Lucieno Goldmano korelacijų, Kavolis lygiai taip pat skeptiškai traktuoja ir indukcinės kilmės empiristinio determinizmo formas². Nors *modernus mokslas* kaip industrinės civilizacijos komponentas, pažymi Kavolis, darydamas poveikį meninės raiškos stiliams, labiausiai atitinka *analitinius stilius*, tokius kaip *kubizmas* ir Mondriano *plasticizmas*, o psichoanalizė – *siurrealistinį stilių*, tačiau *abstrakčiojo ekspresionizmo* stilius turi skiriamųjų bruožų. Norint juos suprasti ir paaiškinti, reikia metodologinio (lyginamuoju požiūriu) lankstumo ir atidos³.

¹ Žr. pirmąją Vytauto Kavolio knygą *Meninė išraiška: sociologinė analizė* (Kavolis 1968).

² Kad *pagrįstą teoriją* galima *nuosekliai apibendrinti*, arba „išvesti“ (kaip deklaruoja naivieji empiristai), remiantis pavienių atvejų *stebėjimo-teiginiais* (vartojant Karlo Popperio terminą).

³ Pasak Kavolio, norint suprasti abstrakčiojo ekspresionizmo fenomeną, menkai tepadedą *politinio, industrinio* (pavyzdžiui, *masinės visuomenės*, netgi *socialinio mobilumo*, padedančio išlaisvinti *formą*, kaip Jacksono Pollocko tapyboje) pobūdžio veiksniai. Ir netgi lanksčios socialinės psichologinės

Kodėl abstraktus ekspresionistinis tapybos stilius atsirado anksčiau vargu ar meniškoje Amerikos visuomenėje ir šių visuomenę sutaikė su menu? (Kavolis 1968: 167).

Kavolio *hipotetinis atsakymas* į šį integralų sociologinį klausimą turėtų būti atskaitos pradžia mums visiems, siekiantiems suprasti ir, pagal galimybes, tęsti *vaizduotės sociologiją*. Abstraktusis ekspresionizmas, kaip teigia sociologas menininkas, tapo stipriausia labiausiai išsivysčiusios industrinės visuomenės meno forma ne todėl, kad kažkaip mistiškai atspindėjo industrinės visuomenės funkcionavimo dėsningumus, o todėl, kad artikuliuo savo pasaulėjautą atliepdamas *vertybines orientacijas*, įtakingas tiek formuojantis moderniajai civilizacijai, tiek ir dabartiniu laikotarpiu (Kavolis 1968: 167).

Kavolio atsakyme slypi subtilus papildomas klausimas: kaip civilizaciniai ir analitiniai pasiekimai bei praradimai susiję su *žmogaus, meno ir moralės* santykių artikuliuojimu (gerokai dažniau – *šių santykių* nepaisymo) problema? Nėra paslaptis, kad mokslininkai, kaip ir žmonės kasdieniame pasaulyje, mielai tapatinasi su tariamai indiferentišku vaidmeniu, įskaitant metodologinius projektus, apskritai vengiančius sąlyčio su estetika ir etika, arba moralistiniu vaidmeniu, būdingu amoraliai *determinizmo kultūrai* (Kavolis 1993: 48). Abi šios grupės *estetinio* vertinimo kategorijų arba nepaiso, arba laiko šališkomis ir netgi pavojingomis, „grynojo mokslinio“ arba „moralinio“ aiškinimo tvarkos požiūriu.

Kavolio vaizduotės sociologijoje randame *estetinės* ir *etinės* idėjų *sąveikos* sampratą. *Ekspresionizmas* jungia meninę išraišką ir įsitikinimų / atsakomybės etiką: radikalūs *formos* pokyčiai susiję tiek su socialinėmis kultūros saviraiškos sąlygomis, tiek su egzistenciniu *nerimu*⁴. *Abstraktusis*, arba *analitinis*, ekspresionizmo bruožas apima egzistencinę ir metodologinę *ribų savivoką*.

Meno ir moralės santykio svarbą liudija *dialektinė įtampa*, formuojanti civilizacinį fenomeną, turintį išliekamąją vertę *už kartos laiko*. Abstraktusis ekspresionizmas, kaip teigia Kavolis, įgyja *universalijų* bruožų ne tik radikalčiai atsiskirdamas nuo „laiko ir vietos“ tradicijų, bet ir pabrėždamas nevaržomą radikalalaus *individualizmo* saviraišką (Kavolis 1968: 168), o kartu „pateisindamas tą laisvės privilegiją, kurios individualizmas sau **griežtai** reikalauja“ (Kavolis 2006d: 259; pajuodinta – V. K.). Metodologiškai, antropologiškai ir egzistenciškai gindamas

teorijos, susiejiančios stiliaus *de-formavimo* ir psichologinio *nerimo, susvetimėjimo, nepritapimo* visuomenėse veiksnius, „nepaaiškina visiško atsiribojimo nuo apčiuopiamų *kūno formų*“ (Kavolis 1968: 166–167).

⁴ *Ekspresionizmas* XX amžiuje, kaip tikslina Kavolis, cituodamas Radhakamalą Mukerjee, susijęs su emociine asmeniško sutrikimo būkle, kuriai poveikį daro *nesaugumo* jausmas (Kavolis 1968: 255). Santykio tarp abstrakcionizmo ir susvetimėjimo reikšmingumą liudija ir didelis skaičius „marginalių žmonių“ tarp abstrakčių menininkų (Kavolis 1968: 256), kitaip sakant, *egzily*, imigrantų ir imigrantų vaikų.

analitikos, meno ir moralės sąveiką Kavolis apibrėžia *integralumo* idealą, kurio pats visą gyvenimą nuosekliai laikosi:

Ar tai ne tas pats, ką daro Algirdas Julius Greimas, kai jis, sukūręs pasaulinio garso semiotikos mokyklą, grįžta į lietuvių mitologijos studijas? (Kavolis 1994c: 303).

Intriguoja, netgi kelia nuostabą vaizduotės sociologijos pradžia, lopšys, ištakos – *istorijos, filosofijos ir politikos jungtis*. Pasirinkta trinarė jungtis atliepia *bendrą* socialinių ir humanitarinių mokslų metodologinį pagrindą (Kavolis 1995a: i): *empirinę orientaciją, metodą (filosofinį, o ne komercinį – „nuomonių surinkimo“)* ir *praktinę etiką*. Trinarės jungties ištakos – reflektyvus laiko suvokimas, derinamas su situaciniu atsakingumu detalėms. Arūno Sverdiolo patikslinimas kalbant apie Kavolio filosofinę pusę, kad filosofavimas yra ne tiek *dalykų* reprezentavimas, kiek reflektyvus *situacijų* apmąstymas (Sverdiolas 2000: 52), dera su Kavolio giliu dėmesingumu *situacijoms*. *Situacijų orientacija*, be to, tinkamai atskleidžia – paties Kavolio plačiau neartikuliuojamą – filosofinio pragmatizmo ir simbolinio interakcionizmo svarbą, nes šios kryptys daugiau dėmesio skiria vizualinei situacijų patyrimo analizei ir interpretacijai.

Trys pagrindinės sudedamosios dalys – *laikas, egzilis, įsitikinimo etikos ir atsakomybės etikos* santykis – rodo, kad dabartis yra unikali, nes jos tapatumą formuoja ir praeities, ir ateities (socialinių lūkesčių) laikas. Todėl metodologija vertintina ne kaip „objektyvus“ mokslinių pastangų rezultatas, o kaip pažinimo pradžios, rodančios, *kaip tęsti*, kelias. Kompleksiška dabartis, kaip ir euristiniai jos tyrimų metodai, yra ne objektyvi, bet intersubjektyvi. Todėl kritinis moralinės vaizduotės atsakingumas svarstomas kaip atvirų metodologinių galimybių klausimas. Estetikos kaip kognityvinių žmogiško patyrimo išteklių artikuliuojimas yra kritinė Kavolio programa, besipriešinanti deterministinėms tendencijoms – griežtai *atskirti* mokslo, meno, etikos, politikos sritis.

Skirdamas *kultūros sociologijos* tipus, Kavolis įvardija, jo požiūriu, didžiausią sociologijos kaip visumos – išskyrus geriausius *istorinės fenomenologijos* pavyzdžius – trūkumą: nepakankamą dėmesingumą klausimams, iš ko sudaryta kultūra – nuo konkrečių kokybių iki esamų simbolinės organizacijos lygmenų ir jų aspektų (Kavolis 1995a: 10). Vaizduotės sociologija – ir konkreti, ir universali: svarbu *atnaujinti lietuvių* (Kavolis 2006e: 131) ir universalius akademinės veiklos uždavinius – *kritiškumą* ir *toleranciją skirtingų elementų atžvilgiu* (Kavolis 2006f: 136)⁵.

⁵ Jau ankstyvame 1952-ųjų Kavolio tekste „Jaunojo akademiko dilema“ pabrėžiamos ir atsakomybės etikos, susiejamos žmogaus *veiksma* ir jo *padarinius*, vertybės (*realizmo, pragmatizmo* ir *organizacinių gebėjimų*), ir įsitikinimo etikos, pasirenkančios *tikslus*, vertybės: „Reikia išdrįsti pralaužti abejingumo ir rutinos tradiciją, reikalaujančią daug, bet neduodančią nieko“ (Kavolis 2006g: 27). Idealai,

Ne, *kad tęstum*, o *kaip tęsti* tradiciją, kuri nuo pačios pradžios konstituojama kaip *vaizduotės sociologija*, *abstraktaus ekspresionizmo* dailėje analogija, autoriui „ypač artima“ (Kavolis 2000: 17)? Kaip tęsti dialoginę gyvenimo ir meno kūrinio santykio poetiką, pasitelkiančią ekspresyvius potėpius – skirtumus, fragmentus, alternacijas, išnašas, palyginimus – kaip *estetines* ir *semantines* priemones. Ir dar. Kaip išsaugoti pirminę atsieto teorinio mąstymo *ląstelę*: empirinę ir ekspresyvią, jungiančią *tekstą veiksmo situacijoje* (Kavolis 1995a: 18; kursyvas – V. K.)?

Šie probleminiai klausimai kyla tada, kai subjektyvus interpretacinis laikas į dienos šviesą iškelia *tapatumo* paradoksą. Unikalioms tradicijos formoms ir turinio santykiams yra *tapatus sau pačiam*. Jei tradicija yra *unikali*, nes turi savitą simbolinę formą ir jos istorinę trajektoriją (Kavolis 1995a: 17), *kaip* galima tikslinti, koreguoti, interpretuoti *tapatumo* tradiciją, galbūt netgi *keisti ją tęsiant*?

Tęsti galima natūraliai: loginė santykio kategorija rodo į save pačią, o interpretacinė santykio kategorija yra istorinė, intersubjektyvi, tęstinė. Tačiau, *kaip tęsti*? Tai autobiografinis klausimas, kuris kyla, svarstant intelektinių idėjų perimamumo problemas ir sudėtingus aksiologinius bei epistemologinius kartų tarpusavio santykius. Jei tos pačios kartos cikle cirkuliuoja daug *natūralių* idėjų⁶, santykis tarp kartų – *maištingesnis*. Dažnai iš gilaus miego pažadintas *egzilio laikas* ne tik įspėja apie senojo dokumentinio metodo pabaigą ir „tipiškų“ simbolių pertekliaus pavojų, bet ir tampa negailestingas bet kokių *panašumų* ar *analogijų* atžvilgiu. Tikriausiai todėl vyresnių ir jaunesnių kartų santykis apibrėžiamas, vartojant dialektinius terminus, kaip *barbarų* ir *civilizatorių* problema (Kavolis 2006a: 71).

Visada tenka prisiminti Walterio Benjamino ištarbę, kad kiekvieno civilizacijos laimėjimo pamatuose slypi barbarystė (Kavolis 1992: 15).

Kalbant konkrečiai, kaip tęsti *civilizacinės analizės* tematiką, kurią diferencijuodamas apibrėžė ir įžvalgiai interpretavo lietuvių ir pasaulinės sociologijos klasikas Kavolis? Klasikas, kurio *analitinė, kritinė, pilietinė* nuostatos ir *gyvenimiška praktika* yra *klasikinės*. Darančios didesnę ar mažesnę, tačiau, svarbiausia, tęstinę įtaką mūsų gyvenamajam pasauliui, kuris savo ruožtu gali ir turi mėginti užmegzti

atliepiantys Maxo Weberio *individualistinės herojiškos etikos* principus (Kavolis 2006i: 320), formuluojami kartu su apmąstyta *kritine* nuostata: nesame penktasis ratas sparčiai į pakalnę riedančiame visuomeninės veiklos vežime, o viena iš ašių, įprasminančių entuziazmą veikti (Kavolis 2006g: 26). Šiek tiek perfrazuosime Kavolio pateikiamą konkretų pavyzdį. *Studijuoti sociologiją reikia ir dėl profesinės atsakomybės, ir dėl profesinio pašaukimo: dėl to, kad dalykas švietjiškai svarbus ir privačiame gyvenime, ir dėl to, kad sociologai reikalingi Lietuvai* (Kavolis 2006g: 23–24).

⁶ Kaip pažymi Kavolis, – „mūsų kartos dokumentų“, „tipiškų simbolių brolių“. Nors kartų cikluose gyvename *kitaip*, vis dėlto atpažįstame *tipišką tos kartos „dokumentinį metodą“*. Pavyzdžiui, Antano Škėmos *Antanas Garšva* „gali būti pajaustas kaip skaudi kiekvieno galimybė“ (Kavolis 2006h: 377).

kūrybišką pokalbį su klasikinės minties sandais, kurie „jau atiduoti“ (Kavolis 2000: 31) tiems, kurie gali ir nori tęsti dialogą. *Kaip* naujai formuluoti ryšio „tarp“ klausimą, kurio unikali probleminė gija – *specifinių kultūros orientacijų ir meninių vaizduotės polinkių* santykis (Kavolis 2000: 18)?

Skiriamasis klasiko minties bruožas – gilus *istorijos* ir *sociologijos*, *meno* ir *sociologijos* santykių pajautimas ir supratimas. Kad klasiko sociologinės vaizduotės akiratis – ir platus, ir gilus, rodo jau pirmoji knyga *Meninė išraiška – sociologinė analizė*. Čia randame kritiškai apmąstytą meno analizės kryptį vertinimą ir drąsią idėją: pribrendo laikas keisti konvencinį socialinių mokslų filosofijos požiūrį – kad *meno* svarba sociologijai yra tik „marginali“ (Kavolis 1968: 3)⁷.

Kavolio koncepcija siekia derinti istorinius, tarpkultūrinius ir eksperimentinius duomenis ir bendrąją analitinę struktūrą, kuri sudarytų galimybes įtraukti į ją *vaizduotės subjektyvumą* (Kavolis 1968: 208). Platus ir gilus akiratis atsiskleidžia ir civilizacinės analizės metodologijoje. Kavolio požiūris į civilizacinius procesus skeptiškai tikrina visas *savaime suprantamas, natūralistines* civilizacijų traktuotes, nes tik *istorinė sociologinė* analizė gali atskleisti *tęstinius* specifinių socialinių struktūrų, kultūros reiškinių ir socialinio tapatumo formavimosi požymius, išsikristalizuojančius konkrečiose socialinėse sąveikose.

„Kaip tęsti?“ – ne tik intersubjektyvus (*kartos*), bet ir subjektyvus (*autobiografinis*) klausimas. Ar gali asmuo, kad ir šio straipsnio autorius, tinkamai suprasti ir analizuoti civilizacinius reiškinius, jei esminiai civilizaciniai pasikeitimai jo suvokti ir išgyventi ne civilizacijų *centruose*, o jų *periferijose*? Ar gali jis vertinti brandaus – ir *intelektualiniu*, ir *egzilio patyrimo* požiūriais – sociologo, kad ir artimo jam profesiniu atžvilgiu, akademinis darbus, jei sociologinis ir socialinis jūdvių patyrimas skiriasi, galbūt netgi radikaliai?

Ar galima kelti *civilizacinio analitinio* pobūdžio klausimus vietoje, kurias civilizacijos analitikai vadina *semi-periferijomis*, „stipriai susijusiomis su centru, tačiau jaunesnėmis, pakraštinėmis, nutolusiomis, neseniai prijungtomis, silpnesnėmis, neturtingesnėmis, atsilikusiomis“ (Wilkinson 1993: 229)? Ar gali *semi-periferinis* patyrimas – liudijantis, kad civilizacinės energijos būklė iš *realios*, kaip teigia oficialioji statistika, transformavosi, kaip spėjama, į *nominalią*, – vertinti ar bent jau suprasti, tarkim, autoritarinę metafizinę *slavų ortodoksų civilizacijos* (pagal Samuelio Huntingtono klasifikaciją) politiką arba libertarinę, tačiau vulgariai

⁷ *Vaizduotės sociologijos* idėja (Kavolis 1968: 190–208), derinanti formalius mokslinius ir vaizduotę išlaisvinančius meninius tikrovės pažinimo komponentus, anuometinėje sociologinėje Amerikoje, besivaržančioje su pirmaujančiu ekonomikos mokslu dėl prestižinių modernizacijos teorijos laurų, atrodė svetima: „Dar laikant doktorato preliminarinius egzaminus man buvo pasakyta, kad tokios dailės sociologijos iš viso nėra!“ (Kavolis 1968: 17).

empiristinę *Vakarų civilizacijos* ekonomiką, „vertinančią tik stebimus faktus, tik duotas kainas“ (Amin 1978: 33)?

Asmenys, kartos, kultūros įpročiai – kinta. Netgi *visuomenė, nemirtingas Durkheimo dievas*, 1988–1990-aisiais, per keletą trumpų metų, išėikvojęs sistemingai repressuotą energiją, jau slysta iš empirinės regos lauko. O ką jau kalbėti apie *civilizacijas* ar *civilizacinius procesus*, apimančius simbolines figūracijas, kurios yra *itin plačios apimties* ir tęsiasi *labai ilgai* (dėl šito sutaria Arnoldas Toynbee's, Samuelis Huntingtonas, Fernandas Braudelis, Kavolis ir daugelis kitų civilizacinių procesų tyrėjų). *Kultūra* ir *civilizacija* nėra savaime suprantamas dalykas. Taigi *klausimas* sudėtingėja: kaip tęsti sociologiją, kurios tema – egzistencinė, ekspresyvi, politiška:

Žmogus yra nužemintas – atplėštas nuo žemės ir nuo prigimties. Tai šiandieninėje civilizacijoje beveik universalus išgyvenimas. Egzilis jį tik paryškina. Egzilis – žmogaus istorijoje, o ypač industrinės epochos žmogaus likimo simbolis. Todėl egzilio reikšmę nusakanti poezija tampa svarbi visiems (Kavolis 1994a: 71).

„Egzilis – egzistencinės fenomenologijos kategorija, ne reikalaujanti, o skatinanti bręsti arba tęsti [kitaip]. Suskliausti tai, kas *natūralu*, netgi [lietuvišką] žemę: „Aš niekada nemylėjau žemės“, – sako Algimantas Mackus knygoje *Jo yra žemė*“ (Kavolis 1994b: 69). „Suskliausti savo „centrą“, arba „aš“ [tai viena ir tas pat]: „tai ne aš, – sako Liūnė Sutema, – ji tikrai panaši į mane“ (Kavolis 1994b: 69).

Civilizaciniai procesai, – drąsina Klasikas, – konstituoja ne abstrakčioje erdvėje ir laike, bet žmonių patyrimo, socialinėse sąveikose, kartų santykiuose... 1961-aisiais⁸, kai šio teksto autoriui tebuvo treji, Kavolis publikavo abipusiai reikšmingą, vaizduotės sociologijos požiūriu, straipsnį apie *kartų* skirtumus – „Generacijų tikrovė“.

Jaunoji generacija yra strategiškoje padėty būti novatoriška. Karl Mannheim tai ir laiko specifine jaunosios kartos funkcija istoriniame vyksme. Bet ji gali būti novatoriška tik tai tada, jei ji nėra per daug vyresniosios kartos sucivilizuota, t. y. tradicijos užštampuota ir perdėm indoktrinuota. Nekintančioje bendruomenėje tėra vienas pavojus generacijų santykyje: kad jaunoji paliks barbarais, nebūdama pakankamai sucivilizuota (Kavolis 2006a: 71).

Anuometinė ekspresyvi politinė suirutė nuo žemės ir nuo prigimties plėšė bemaž viską, o žmones nejučia vertė filosofiniais egzistencialistais, „randančiais save“ ne

⁸ „Generacijų tikrovė“ ir dauguma kitų Kavolio tekstų, publikuotų rinkinyje *Vytautas Kavolis. Nepriklausomųjų kelias* (Kavolis 2006), – tikslina Daiva Dapkutė, – parašyti ir pirmąkart paskelbti 1951–1963 m.: „Juos rašyti pradėjo dvidešimtmetis Viskonsino universiteto sociologijos studentas, o baigė ketvirtą dešimtį bepradedęs profesorius“ (Dapkutė 2006: 7).

savo vietose, o gal ir kituose laikuose, todėl be perstojo kalbančiais apie laisvę, veiksmą ir tapatumą. Šio straipsnio autorius anuomet gyveno kitos, statiškos ir „dar barbariškos“ kartos laike, kitoje politinės geografijos vietoje – Intos mieste, Komijoje (čia, beje, gimė Kavolio mokytojas Pitirimas Sorokinas, Lenino įkalintas ir 1923-aisiais išprašytas iš Sovietų Sąjungos, paskui – dėka mūsų klasikui lemtingo atsitiktinumo – tinkamu laiku atsidūręs Harvarde).

Nors objektyvūs civilizaciniai skirtumai tarp nutolusių erdvės ir laiko atžvilgiais padėčių gali būti milžiniški, vis dėlto, kad ir koks politinis geografinis nuotolis skirtų konkrečius žmones, kad ir koks objektyvus laikas skirtų kartas, subjektyvios interpretacinės kartų pertrūkių ir tęstinumo detalės arba sąmoningai, arba nejučia (veikiau intencionaliai) susišaukia.

Taip tikriausiai yra todėl, kad interpretacijos yra *intersubjektyvios*. Jei Kavolis, interpretuodamas kartų santykius, prasmingai perskaito Karlą Mannheimą (Kavolis 2006: 71), šio straipsnio autoriaus noras – atitinkamas: prasmingai perskaityti Kavolį išsaugant, kaip moko Mokytojas, interpretacinės inovacijos galimybes.

Biografinio pagrindo paraštės – ir plėčios, ir gilios

Pilietis nėra pilietis vien dėl to, kad gyvena tam tikroje vietoje [...]
(Aristotelis 1997: 133; [1275a: 6–7]).

Brėkstančiame globalizacijos priešaušryje egzilis lieka bene vienintelė konkretaus žmogiškumo nuosavybė (Kavolis 1994: 70).

1968-ųjų dailės sociologijos knygoje *Artistic Expression – A Sociological Analysis* (ją man maloniai patikėjo Kavolio žmona ir gyvenimo bendražygė Rita Kavolienė) radau įdėtą papildomą puslapį, kuriame – autoriaus ištaisyta redakcinė spaudos klaida. Atsitiktinė vizualinė Ritos ir Vytauto asmeninės bibliotekos detalė, netikėtai išnirusi veiksmo *situacijoje*, ragino nepalikti jos amžinam užmiršimui. Klaida – atsitiktinė, tačiau svarbi tiek Kavolio pasaulėjautos, tiek konceptualiui požiūriui.

136-ame knygos (Kavolis 1968) puslapyje sudarytoje lentelėje „Veiksmo orientacijos ir meno formos“ apibendrinamos *vaizduotės-veiksmo orientacijų* ir *meninio stiliaus ypatumų* koreliacijos. *Sąryšių seką* devintame punkte nutraukia redakcinė klaida. Kairė lentelės pusė (*tolerancija nepanaudojamų išteklių atžvilgiu*) klaidingai gretinama su dešine puse – „*siauromis* pagrindo paraštėmis“. Kavolio šitaip taisyta: ne „siauros“ (šis žodis išbrauktas), o *plėčios* pagrindo paraštės.

Galima numanyti, kokia svarbi ši atsitiktinė redakcinė klaida Kavoliui ir apskritai visiems, pažinusiems jį kaip asmenį, *itin tolerantišką* tiek konceptualioms,

ties gyvenimiškoms alternacijoms. Pridurtina, jog *koreliacijos* – reikšminga dialoginė Vytauto gyvenamojo pasaulio ir sociologijos dalis. (Analogiškai žr. *veiksmo-vaizduotės orientacijų* ir *literatūros mokslo* koreliacijas; Kavolis 1994d: 540.)

Galima supratingai spėti, žinant Vytauto žmogiškos tolerancijos gylį ir apimtį, jo polinkį kūrybiškai įsmukti į paraštes (Kavolis 2000: 15). Įsiklausant į jo bičiulių liudijimus apie entuziastišką Vytauto nusiteikimą priimti kitokias projekcijas ir jo provokacijas analitinės minties atžvilgiu, – loginės minties struktūras pralenkti „kone onomatopėjiškais išsireiškimais bei pauzėmis“ (Nyka-Niliūnas 2000: 270). Įsisąmoninant platų jo požiūrį į politiką ir nusistatymą gerbti pažiūras, su kuriais nesutiko (Šmulskštys 2000: 260–261). Įvertinant tai, kad jis ne visada žengė koja kojon su normaliąja patriotine daugumos linija (Vepštas 2000: 254). Atiduodant tinkamą pagarbą jo dialektiniam gebėjimui – ilgai atlaikyti šnekos „kermošių“ (Ostrauskas 2000: 273), jo norui „šnekėtis prieš pietus, per pietus ir po pietų“ (Drunga 2000: 274). Atliepiant *pirmojo lietuvių feministo* (Staknienė 2000: 286) pastangas suprasti ir gerbti moters ir vyro santykius. Suvokiant meninį jo polinkį savaip vertinti, o gal net ilgėtis tam tikros nekaltos anarchijos, chaoso, žaismės apraiškų kasdieniame gyvenime (Kelertienė 2000: 291).

Darkart įsitikinant – šįkart drauge su Ralphu Slottenu ir Algiu Mickūnu – jo pomėgiu viename pokalbyje „apkelti visą visatą“ ir visa, ką tik įmanoma, „gretinant susieti“ (Slotten 2000: 314). Mėginant aprėpti jo istorinio akiračio gylį: „Profesorius Kavolis sakydavo, kad susidūrus su problema – tiek asmeniniame gyvenime, tiek ir moksle – nereikia pamiršti istorinės perspektyvos“ (McKain 2000: 331). Tinkamai įvertinant jo atkaklumą – ginti komparatyvinį požiūrį (Bledsoe 2000: 339)⁹.

Ir dar. Svarbu ne tik profesiskai, bet ir egzistenciškai įvertinti Kavolio autobiografinės naracijos *pabaigą*, kurioje randame drąsą, žinių ištroškumą, atvirą dvasią. „Sykį užrašęs, jau nebesigrumi su tais klausimais savyje, jie jau atiduoti, jau priklauso kitiems. Pačiam pasidaro nebeįdomu, nes užbaigta“ (Kavolis 2000: 31). *Klausimas* – egzistenciškai autobiografinis. *Pabaiga*, – kaip rašo Kavolis *Civilizacijų analizėje*, – „rodo kitiems, ką jo gyvenimas jam reiškia tada, kai jis yra

⁹ Svarbūs akademinės aplinkos žmonių, supusių Kavolį, prisiminimai: „Nesilioviau stebėjęsis estetinių jo pažiūrų – ir iš esmės antropologijos – sąsaja su chaoso teorija. Žmogiškieji santykiai, jo supratimu, idealiai paklūsta „pirmykštėje pelkėje“ spontaniškai gimusiam dėsniui“ (Slotten 2000: 315). „Į mūsų universitetą plūstelėjus kontrkultūrai, Vytautas liko nuošalyje, bet esu girdėjęs sakant, kad susižavėjimo verta pati studentų energija“ (ten pat: 316). „Šitas pokalbis atvėrė man esminę žmoniškąją profesoriaus Kavolio prigimtį. Stop! Tik meilė filosofijai – tai kiekvienam turėtų būti aišku – įkūnija mūsų žmogiškumo esmę“ (Sider 2000: 319). „Kavolis laikėsi antibiurokratinių, Nelsonas – probiurokratinių pažiūrų, ir abu ISCS reikalus tvarkė savais metodais“ (Melko ir Leites 2000: 341). „Ypač gerbiau Vytautą už tai, kad neatsidėjo akademiniam politikavimui – nors gabumų būtų užtekę. Jis buvo tikras intelektualas, ištikimas minties pasauliui. Nesusigundė bergždžiomis kalbomis“ (Gilb 2000: 343).

pasirengęs jį palikti (Kavolis 1998: 42). Vadinasi, savirefleksija skatina ne sustoti, o tęsti atvirą ir atsakingą dialogą: *ką jis pasakytų ir ką tu pasakytum*¹⁰.

Kavolio dialoginė pamoka yra ta: vargu ar pakaktų tekstų analizę pradėti ir baigti tik *aprašymu*. Aprašę turėtume reprezentacinį požiūrį, „beveik pabaigą“. Tačiau „pabaigos“ reprezentacija būtų sustingusi. O pačiam klasikui – tai būtų liūdniausia – darytusi neįdomi, „nes užbaigta“. Taigi vargu ar galima tęsti kažkada pradėtą, gana neskubrą, dar netgi neįpusėtą, pašnekesį su klasikų pakartotinai nesuabejojant savo galimybėmis atrasti šiame metodiškame abejojime abejojančią save, tiksliau, „kūrybiškas galimybes, apie kurias nieko nežinojai, darydamas tą ar kitą sprendimą“ (Kavolis 2000: 15).

Metodiškai suabejoti šnekos užbaigtumu – lygu suskliausti natūralias savo prielaidas apie „sociologiją“, o paskui naujai pažvelgti į civilizacinę analizę kaip *kitokią sociologiją*. Abejojantis žvilgsnis, išjudinęs savaime suprantamą nuostatą (ilgainiui pripratusią prie smulkios ir vidutinės apimties sociologinės analizės), atrastų, tikėtina, nuostabią (kitokią) analitinio ekspresionizmo sociologiją, apimančią *visumos kontūrus* ir vos pastebimus *prasmės, ribos* ir *santykiškumo* fenomenus.

Kavolio pažinimo būdas „netgi“ paraštėse leidžia fiksuoti reikšmingus biografinius jo pasaulėjautos bruožus, be kurių būtų sunkiau praverti turiningas civilizacinės analizės duris. Turtingi ir minties, ir polėkio požiūriu, Kavolio *analitiniai sintetiniai* ir *eseistiniai* tekstai liudija teminę dalykų įvairovę, dėmesingumą tiek visumai, tiek detalėms, o kartu atskleidžia žmogišką kultūros sociologo ir kritiškai įsipareigojusio piliečio laikyseną.

Vien šiais atžvilgiais Kavolio kultūros sociologija yra *tęstinė*. Šiandieną *globaliai technokratinėi sistemai* vis atkakliau kolonizuojant *gyvenamąjį pasaulį*, stiprėjant civilizacinio ir pilietinio susvetimėjimo sąlygoms, klasikinė kavoliškoji tradicija – ją vertina tiek reflektvyvi sociologų bendruomenė, tiek įvairūs meno ir kūrybos žmonių sluoksniai, kuriems artima jo žmogiška ir pilietinė nuostata, – ir gali, ir turi kūrybiškai tęstis. Kavolio kultūros sociologijos paskirtis, – tinkamai apibrėžia Johnas Mandalios, – iškristalizuoti savitus kultūrinius, hermeneutinius *savimonės* ir *pliuralistinio pasaulio* santykio aspektus (Mandalios 1997: 298).

¹⁰ *Istorinė fenomenologija ir sociologinis egzistencializmas* – metodas ir žmogiškai jautrus šio metodo pagrindas – sudaro neperskiriamą *kavoliškos nuostatos* junginį. Kavolio profesinio pašaukimo ir gyvenimo *klausimai – laisvė* ir *atsakomybė*. O drauge – vulgarių, deterministinių galvojimo būdų kritika. Tai – *egzistencialistų* gyvenimo ir profesinio pašaukimo *klausimai*, pavyzdžiui, Jeano-Paulio Sartre'o (Solomon 1981: 4).

Metodologiniai vaizduotės sociologijos metmenys

Dailė ir sociologija: estetinio ir semantinio sąryšio diagnostika

Aš bandžiau išaižyti visuomenę į ją sudarančius elementus ir ieškoti ryšių tarp tam tikrų visuomenės elementų ir specifinių dailės stiliaus savybių. Svarstoma, kaip, sakykime, stabili bendruomenė sukuria tam tikrą vaizduotės polinkį, išreiškiamą tam tikromis meno formomis, o nestabili bendruomenė sukuria kitokius vaizduotės polinkius ir išreiškia juos kitomis meno formomis (Kavolis 2000: 18).

Kaip rašo Kavolis, autobiografijų *raktas* pateikiamas šių unikalių rašinių *pradžiose* ir *pabaigose*. Tiesa, atrakinti *jas* nėra lengva. „Norint suprasti, kas sieja pradžią su pabaiga, privalu perskaityti viską“ (Kavolis 1998: 42). Reikalingos ir meninės išvalgos: ypač svarbu tirti *asmeninių prasmių ribų* struktūras ir *emocines tonacijas* (Kavolis 1998: 42). Ir „netgi iš fragmentų“, – priduria Kavolis. Jei, žinoma, laikysimės dviejų svarbių sąlygų: kad šie duomenys yra itin svarbūs: a) iškeltai analitinei problemai, b) tiriamai socialinei istorinei aplinkai (Kavolis 1998: 42).

Kavolio, įgudusio biografijų sociologo, *autobiografinių fragmentų*, susijusių su čia nurodytais kriterijais, nedera išleisti iš akių¹¹. „Nuo seno domėjausi dailė“, „pirmoji mano studijų šaka buvo dailės sociologija“, – prisipažįsta Kavolis (2000: 17). Šis fragmentas, liudijantis tapatybės formavimosi struktūrines stygas ir emocines tonacijas, leidžia formuluoti atsargius teiginius apie autobiografiškai reikšmingus, abipusiai orientuotus ryšius tarp specifinių *moderniojo meno pasaulėjautos* bei *stilistikos bruožų* (ypač artimų Kavoliui) ir jo plėtojamų *vaizduotės sociologijos komponentų*.

Darytina prielaida, kad ankstyvas domėjimasis *abstrakčiojo ekspresionizmo* kryptimi, kurią drauge su kitomis modernizmo formomis nuo 1936-ųjų plėtojo Amerikos abstrakčiųjų menininkų AAA sąjūdis, artikuliuavęs ir meninę, ir konceptualią *abstrakcijos* idėją, darė mažų mažiausiai stilistinį poveikį kavoliškai *formų ir socialinių jėgų santykio* sociologijai, o kartu ir *abstraktaus mąstymo* komponentams, būdingiems *civilizacinės analizės* metodui, jungiančiam mokslinę ir meninę puses. Sistemingas paskirų šio stiliaus komponentų plėtojimas yra reikšmingas ne tik ankstyvuojui, bet ir paskesniais laikotarpiais: konceptualiai sintetinti *dviejų abstrakčiausių XX amžiaus sociologų* – Talcotto Parsonso ir Pitirimo Sorokino –

¹¹ Puikus nacionalinis metodologinio dėmesingumo *fragmentams* pavyzdys – reflektyvūs britų sociologai, kurie, paraginti Peterio Wincho (1990 [1958]), šeštojo dešimtmečio pabaigoje sutelkė dėmesį į Ludwigo Wittgensteino *Filosofinių tyrimų fragmentus* plėtodami reflektyviosios sociologijos formas. „Galima pasakyti: prasmingai klausia pavadinimų tik tas, kuris jau žino, ką su jais daryti“ (Wittgenstein 1995: 135).

konceptijas padeda kognityvinė *vaizduotės sociologija*¹², o kryptingai orientuotas savitų spalvinių išpūdžių ir ekspresyvių stiliaus bruožų struktūrizavimas suteikia analogiškų – abstrakčių ir, stiliaus požiūriu, minimalistinių, ypač angliškai rašytuose tekstuose, – bruožų kavoliško samprotavimo lygmenims.

Kavolis pažymi, kad dailės istoriją (kaip ir civilizacinę analizę), reikėtų plėtoti nesiremiant *vardais* – „vien formos ir socialinės jėgos, kurios tas formas įtakoja“ (Kavolis 2000: 17). Tai jokiū būdu nereiškia, kad asmenys, jų tikslai ir pastangos nėra svarbūs dalykai. Galima sakyti, programiniame 1952-ųjų tekste „Menas, mokslas ir erezija“ Kavolis samprotauja *herojinės individualizmo etikos* balsu. *Eretiška individualistų dvasia nesileidžia kolonizuojama, – net ir persodinta, ji neprigyja* (Alexis de Tocqueville'is panašiai rašo apie kolonizuojančio pobūdžio *lygybės grėsmę laisvei*, o Jūrgenas Habermasas – *instrumentinės racionalizacijos grėsmę gyvenamajam pasauliui*):

Kai besileidžiančios kultūros gyvybinė energija tiek išsenka, kad jinai nebebajėgia savyje išauginti tikrų, gilių ir didžiųjų eretikų – tada sakoma, kad kultūra yra mirusi. Jos menas ir mokslas tampa plaukais ir nagais, numirėlio dar kurį laiką paauginamais. Kultūra, nebeturinti eretikų, yra praradusi didesnę (ir geresnę) dalį savo dvasios. Ir kaip nebegalima sugrąžinti į nirvaną išskridusios dvasios, taip nebeprisishautini išmirę eretikai; tai egzotiška padermė, kuri nesileidžia kolonizuojama ir persodinta neprigyja (Kavolis 2000k: 355).

„Abstraktus ekspresionizmas, ne vaizduojantis, energingas tapybos stilius, atstovaujamas Jacksono Pollocko ir Franzo Kline'o, yra vienas iš keleto moderniųjų stilių, visiškai neturinčių jokių analogijų ankstesnėse civilizacijose“ (Kavolis 1968: 165). Tokių individualistų, kaip Pollockas, kurio „stilius neturi ankstesnių analogų“, meniniai atradimai, „beveik visada sužadinantys jausmų intensyvumą“ (Mattick 2003: 152), paprastai žengia koja kojon su veržliomis socialinėmis jėgomis. 6-ojo dešimtmečio pradžioje JAV intelektualų ir menininkų bendruomenė plačiai svarsto meninį moderniojo eretiko polėkį, rutininį buržuazinį *normalumą* traktuodama kaip savo priešininką (Mattick 2003: 153).

Kryptingai orientuotas ir prasmingai, energingai pajautas Kavolio susidūrimas su *abstrakčiuoju ekspresionizmu*, tikėtina, yra svarbus jam abstrakčiai apmąstant ir stilistiškai artikuliuojant metaforiškas analogijas tarp dailės ir sociologijos. Ypatingą spalvų trauką, – tikslindamas priduria Vytautas Vyresnysis (tikriausiai

¹² Kognityvinė estetika yra svarbi dviejų istorijos sociologijų – „dviejų oponentų (Parsonso ir Sorokino) sintezės“ (Kavolis 2000: 17) – dalis. Parsonso moderniosios visuomenės *racionalumas* yra struktūrinio funkcionalizmo – prisitaikančios, daugiadimensinės istorinės raidos – padarinys. Sorokino *istorinių ciklų* teorijos idėjos pataria vengti nekritiškos *racionalizmo* raidos traktuotės, todėl Kavolis sutelkia dėmesį į *ekspresyvias praktinio racionalumo formas*.

paskatintas Jaunėlio prisiminimų), – jaučiau viename Harvardo muziejuje: „Ypač artimas man buvo abstraktusis ekspresionizmas – vokiečių mokykla, kurios daug pavyzdžių buvo viename Harvardo muziejuje“ (Kavolis 2000: 17)¹³.

Čia, konkrečių spalvinių išpūdžių ir abstrakčių asociatyvinių ryšių aplinkoje, derėtų ieškoti pirmųjų sociologinės vaizduotės eksperimentų, kurie palaipsniui bus išplėtoti į brandžią pažinimo teoriją bei metodologiją, glaudžiai susijusią su menine gyvenamojo pasaulio pasaulėjauta: išsiūrėkite į pirminį „vaiko“ patyrimą ir „pirmuosius žodžius, kurie pažadina snaudžiančias jo minties galias“ (Tocqueville 1996: 38). Kitaip sakant, skiriamieji Kavolio sociologijos bruožai – ne tik brandžioje *civilizacinėje analizėje*, bet ir autobiografinėse *analitinio ekspresionizmo* ištakose.

Betarpiškas, situacinis (verta pakartoti, jog Kavolio analizės filosofinį aspektą sudaro reflektyvus *situacijų* apmąstymas) spalvinių išpūdžių ir asociatyvių abstrakcijų patyrimas, dalintinas į *estetinę* ir *semantinę* puses, padeda, tikėtina, subrandinti pagrindines *santykių* ir atitinkamų *įtampų* idėjas. Pavyzdžiui, sociologas, svarstydamas santykį tarp abstraktaus ekspresionizmo ir puritonizmo, išvelgia reikšmingą analogiją tarp Weberio puritoniškos *išganymo neužtikrintumo motyvacijos* ir įtampos, arba *emocinės energijos*, būdingos abstrakčiojo ekspresionizmo pradininkams (Kavolis 1968: 170).

Formalioji sociologija, kaip ir dvi pagrindinės moderniojo meno tendencijos – *abstrakcija* ir *ekspresija*, perkeliama į aukštesnes, pakylėtas sferas: muzikines meno arba civilizacines sociologijos. Įtampos, reljefiškai išraižančios *visumų kontūrus* (Kavolis 1995a: 43–56) arba *tvarkos paradigmas* (ten pat: 57–86), simboliškai atliepia energijos tėkmę milžiniškose drobėse (Kavolio – *civilizacinėse*, Pollocko – *tapybos*), todėl partikuliariose formose išsaugo savirefleksiją: ir prasmines emociškas tonacijas, ir abipusį, holistinį santykį. Formos įgauna ekspresiją, individualizuojasi asociacijose. Kai šiose asociacijose atgyja individualūs spalvų ir formų santykiai, turime abstrakčią ekspresyvią dailės rūšį, o kai atgyja lyginamos ekspresyvos asociacijos, turime originalią formaliąją sociologiją. Nors ir abstrakčios, šios meno bei sociologijos formos – visiškai priartėjusios prie kasdienės tikrovės. Todėl reikšmingų fragmentų ir abstrakčių linijų santykiuose galima išvelgti stratifikacinius meno sociologijos potėpius – simetriją ir asimetriją, artimą ir tolimą nuotolį, padėčių tarpusavio santykius, meninio stiliaus ir socialinių vaidmenų arba kultūros orientacijų santykius.

¹³ Ankstyvosios moderniosios „vokiečių mokyklos“ abstraktus posūkis didele dalimi susijęs su I pasaulinio karo suirutės sukelta *socialine ir dvasine krize*. Kaip ir brandžiausias ankstyvojo šaltojo karo laikotarpio amerikiečių abstrakčiojo ekspresionizmo proveržis, „sudarantis pirmąjį didelį šios visuomenės įnašą vaizduojamojo meno srityje“ (Kavolis 1968: 165–166).

Ne turinys, o forma: ši metodologinė nuostata būdinga kantiškai (Kavolis 1995a: 78) Kavolio tradicijai, sutelkiančiai dėmesį į *perskyrą* tarp *formos* ir *turinio*¹⁴, susisieja su kai kuriais svarbiais „metodologiniais“ abstrakčiojo ekspresionizmo principais. Pollockas „elegantiškai gretina priešpriešines kategorijas, kuriomis remiantis moderniuoju tarpsniu kalbama apie meną: *avangardą* ir *meną*, *abstrakciją* ir *reprezentaciją*, *autonomiją* ir *dekoraciją*, *tapybą* ir *fotografiją*, *kūrybą* ir *vartojimą*, *vyrishumą* ir *moterishumą*, *meną* ir *komerciją*“ (Mattick 2003: 153). Kavolio sociologijoje priešpriešinės – skirtingų *maišto* modelių, *struktūros* ir *energijos*, *gamtos*, *fabriko* ir *meno*, *romantizmo* ir *racionalizmo* – kategorijos taip pat elegantiškai gretinamos ir kritiškai lyginamos įvertinant kiekvienos jų privalumus ir trūkumus.

Jokių būdu nenorima pasakyti, kad Kavolis *tapatinasi* su estetinė ir ideologine abstrakčiojo ekspresionizmo – vadinamosios *veiksmo tapybos* – pasaulėjauta. Veikiau jis siekia suprasti santykius tarp *socialinių kultūrinių raidos sąlygų*, *meno turinio* ir *meno stilių*: „Meno turinys paprastai labiau susijęs su socialinėmis sąlygomis, o stilius – su kultūros orientacijomis“ (Kavolis 1968: 199). Ši elegantiška perskyra tarp meno turinio ir meno stiliaus lygmenų leidžia kelti hipotezę, kad meno turinys sietinas su socialinio elgesio *vaidmenų* vaizduotės tyrimais, o stilius sietinas su emocinių *orientacijų* vaizduotės tyrimais (Kavolis 1968: 199). Moderniose visuomenėse vis labiau atsiskiriant socialinėms struktūroms ir kultūroms, reikia ieškoti subtilesnių pažinimo būdų, gebančių tirti „intymesnius ir mažiau socializuotus“ (Kavolis 1968: 201) kultūrinių orientacijų aspektus.

Nors Kavolį domina Arnaldo Hauserio *socialinių jėgų ir formų* santykis, tačiau neįtikina vienpusiškas determinizmas (Hauseris „beveik viską galų gale kilidina iš socialinių klasių istorijos, jų evoliucijos ir kovos“; Kavolis 2000: 17). Jei Hauserio pažinimo būdą galėtume pavadinti *analitiniu realizmu*, Kavolio – *analitiniu ekspresionizmu*: Kavolis, kaip ir abstrakčiojo ekspresionizmo meistrai, atsieja prasmes (spalvas) nuo pavienių empirinių atvejų (realaus vaizdavimo): „mano dailės sociologijoje egzistuoja tiksliai tokie neasmeniniai santykiai“ (Kavolis 2000: 17). Individualios spalvos (asmeniniai santykiai) atgyja ne tada, kai jos mechaniškai sukabinamos į visumą, o tada, kai paskiri elementai susiejami su visuminių kontūrų *ribomis*.

Analitinio ekspresionizmo nederėtų siaurinti į metodą: epistemologinė, analitinė, estetinė, etinė ir nuosaiki prognostinė (normatyvinė) dalys sudaro vieningą

¹⁴ Šios perskyros svarba – ne tik metodologinė, bet ir politinė. *Formos* nepaisymas, turinio privilegijavimas, empirizmas (ne lyginamasis, o monistinis pavienių, atsijusių nuo formos atvejų, turinių detalizavimas) išleidžia iš akių ir pavojingas politinės kilmės tendencijas, įskaitant meną. Jų tikėtina kulminacija – vadinamoji *fabriko logika*. *Meno* (plačiąja prasme) logika yra ne universali, o *partikuliarizuojanti*, kalbant apie tradicijas, žanrus, individus (Kavolis 1968).

visumą. Vienos dalies problema nagrinėjama atsižvelgiant į jos santykį su kitomis dalimis. Šis diferencijuotas, tačiau *integralus* pagrindas padeda išvelgti dalių tarpusavio ryšius ir kelti atitinkamas hipotezes. Darytume klaidą, jei paskiras vaizduotės sociologijos idėjas traktuotume izoliuotai, o ne integraliai. Dinamiškos visumos sudarytos iš dialektinių opozicijų (Kavolis 1972: 171).

Istorinė lyginamoji analizė padeda išvelgti *vienpusiškas* tendencijas. Pavyzdžiui, abstraktusis ekspresionizmas, kaip pažymi Kavolis, derina sugestyvų socialinį mobilumą (neformalumą, dinamiškumą) ir orientaciją į ateitį (atmeta aiškiai apibrėžtą erdvę, formalų griežtumą). Šios krypties formoms būdingas individualistinių vertybių ekspresyvumas, romantizuotas puritonizmas, kultūros ir socialinės struktūros atskyrimas, abstrahavimas, atsitiktinumas (Kavolis 1972: 171). Tačiau kai šiam įsipareigojimui – išreikšti tai, kas sąmoningai apibrėžiama kaip *ateities kryptis*, – subordinuojamas *menas*, nukenčia kūrybiškumas (Kavolis 1972: 174). Tuomet pavojų kelią ir politinės dogmos, ir estetinės avangardizmo, suinteresuoto *pačiu judėjimu*, o ne kūryba, tendencijos (Kavolis 1972: 171–174).

Avangardo kryptys, nors jų spontaniškumas, energija, veržlumas atliepia kavoliško *individualistinio heroizmo* idealą, nereflektuodamos savo prielaidų gali tapti aklomis. Prielaidų nereflektavimas sukuria vėlavimo efektą. Modernybė, pernelyg pavėluotai reaguodama į vienpusiškas tendencijas, konstruoja „teatrines“ formas: bendrasis „postmodernizmo“ vardiklis, išskyrus nuosaikias postmodernizmo variacijas, yra sąmoningas modernizmo atmetimas, formuojantis dualistines mąstymo formas, vertybių hierarchiją, universalias formas (Kavolis 1995a: 184).

Svarbu suprasti, jog Kavolio sociologijos, kaip ir visos akademinės, visuomeniškos ir gyvenimiškos veiklos perskaitymas yra interpretacinis uždavinys. Kavolis yra vaizduotės sociologas, analizę jungiantis su plataus akiračio ir gilaus kultūros, socialinio, politinio patyrimo išvalgomis. Svarbu suvokti, kad *minimalistinis* jo kalbos stilius glaudžia *alternacijas*. Kelia nuostabą *kitoks* empiriškumo, duomenų, faktų – pateikiamų ne izoliuotai, o koherentiškai, – traktavimas, kitoks turinio medžiagos skaidymas į detales ir smulkių sudėtinių dalelių sintetinimas, grindžiamas struktūriniu simbolinių prasmių sluoksnių skyrimu.

Analitinis minimalizmas

Kavolio sociologinis stilius turi savitų bruožų, kurių reikia paisyti, norint geriau suprasti sudėtinę jo minties struktūrą. Kitaip nei sociologai, linkę maksimaliai panaudoti interpretuojamo teksto *turinio medžiagą*, sunerti ją į tankų idėjų, teiginių, argumentų, lyginamųjų pavyzdžių interpretacinį nėrinį, Kavolis numanomai didesnę turinio dalį dažnai suskaidžia *minimalistinėse formose*, kurios, potencialiai

apimdamos turtingą sąvokų istoriją, savo ruožtu žadina sociologinę vaizduotę. Tam tikros Kavolio tekstų vietos skleidžiasi *mašliai*, kaip *prasmingos tylos* pertrūkiai. *Tai* vaizduotės sociologijos *išnašos*, kuriose tik numanomai išskleidžiamas turinys, nes nurodoma minimali *istorinė dialoginė* forma. Šiose miniatiūrinėse formose elegantiškai įrakinamos simbolinės reikšmės, kurių, kaip minėta, pririekia norint supratingai tęsti jo minties kryptį.

Formaliai taupias, bet, supratimo požiūriu, sodrias miniatiūrinės formas randame tiek anglų, tiek lietuvių kalbomis rašytuose tekstuose. Sakykim, veikale *Dorovinancios kultūros* Weberis paminimas tik *vieną* kartą: šioje minimalistinėje vienkartinėje formoje įrakinama semantiškai turtinga *etinio pranašavimo* tezės (Kavolis 1993: 46) medžiaga. Kitoje minimalistinėje formoje (*Žmogaus genezė*) analogiškai įrakinamos reikšmingos Vinco Kudirkos ir Weberio etinių nuostatų *sąsajos*: „Religinėje Kudirkos psichologijoje galima išvelgti bruožų, tiesiog primenančių Maxo Weberio išnagrinėtąjį kalvinistinį mentalitetą“ (Kavolis 1994a: 43). Platus ir gilus laisvės supratimo kontekstas *Nužemintųjų generacijoje* susklyaudžiamas minimaliame apibrėžime: „Laisvė dviprasmiška. Neabejotini tėra mūsų įsipareigojimai“. Greta taupiai nurodoma simbolinė šio apibrėžimo *forma* – Sartre'o (Kavolis 1994b: 95) *egzistencializmas*. *Sąmoningumo trajektorijose*, tarp daugelio kitų, randame minimalią, tačiau, *civilizaciniu* požiūriu, reikšmingą struktūrinę simbolinę *aš tapatumo* formą: „gana panašią į Maironio bendralaikio prancūzų sociologo Emil'io Durkheimo suformuluotą anonimiško žmogaus modelį“ (Kavolis 1994c: 205). Glaustai apibendrinant pasakytina: Kavolio skiriamasis stilistinis bruožas yra *analitinis minimalizmas*¹⁵.

Kaip ir abstrakčiojo ekspresionizmo dailininkai, Kavolis atsisako analitinio realizmo idėjos – vaizduoti (aprašyti) *viską* šitaip abejotinai kaupiant pažinimo turinį. *Analitinis minimalizmas*, abstrakcijose gebantis apimti unikaliam konkrečias detales supratinguose simbolinės organizacijos lygmenyse (Kavolis 1995a: 10), – tinkama stilistinė *istorinės fenomenologijos* priemonė. Kognityvinės estetikos priemonė, grakščiose minimalistinėse formose analitiškai susiejanti meną, asmens individualistinės etikos pašaukimą, atsakomybę, bendruomeninio gyvenimo etiką,

¹⁵ Weberis, sociologas, padaręs akivaizdų poveikį Kavolio kultūros sociologijai (netgi *civilizacinės analizės metodo* skiriamieji bruožai apibūdinami remiantis Weberio metodologija; Kavolis 1995a: iii), trijuose pagrindiniuose veikaluose cituojamas po vieną kartą (Kavolis 1968; Kavolis 1972; Kavolis 1993), vieną kartą ir sudarytame publicistikos straipsnių rinkinyje (Kavolis 2006), o rinkinyje, parengtame net iš keturių knygų, – tik tris kartus (Kavolis 1994). Pagrindiniame civilizacinės analizės veikalė (Kavolis 1995a) Weberis cituojamas dažniau (tačiau tik lyginant su minėtaisiais). Abiejose dailės sociologijos studijose jam artimiausi abstrakčiojo ekspresionizmo dailininkai taip pat cituojami minimaliai: Jacksonas Pollockas – tris kartus (Kavolis 1968) ir du kartus (Kavolis 1972), Franzas Kline'as – vieną kartą (Kavolis 1968) ir nė vieno karto (Kavolis 1972), Oskaras Kokoschka – vieną kartą (Kavolis 1968) ir nė vieno karto (Kavolis 1972), Willemas de Kooningas – vieną kartą (Kavolis 1968) ir nė vieno karto (Kavolis 1972). Ir t. t.

kultūrą, politiką. Galima sakyti metaforiškai: civilizacinėje analizėje spontaniška energija (raudona ir geltona spalvos ir šviesūs atspalviai; Kavolis 1968: 136), pasiekusi itin abstrakčius spalvų ir muzikos santykio lygmenis, kalbinės raiškos lygmenyje (tapant žaliomis ir mėlynomis spalvomis, o apibrėžiant tamsesniais atspalviais; ten pat) afektyviai suvaržoma.

Skirtis, kuria remdamasis Kavolis apibūdina *minimalistinį* rumunų kilmės prancūzų skulptoriaus Constantino Brancusi abstraktųjį, ne natūralistinį, stilių, didele dalimi taikytina ir jo minimalistiniam ekspresionizmui. Metalinėse Brancusi skulptūrose – *elegantiškas paprastumas*, medinėse – *nerangumas* (Kavolis 1968: 68–69), arba *mąslus kompleksiskumas*. Kavolio „metalinėse“ sociologinėse skulptūrose (dažniau anglų kalba rašytuose tekstuose) – *elegantiškas paprastumas*, „medinėse“ skulptūrose (dažniau lietuvių kalba rašytuose tekstuose) – *mąslus kompleksiskumas*. Kavolis kaip egzilis gyvena susidvejinusio moderniojo laiko erdvėse, todėl jį domina kintantys ryšiai tarp skirtingų gyvenimo būdų ir estetinių jausenų. Skirtumai tarp šių dviejų stilių ir atitinkama įtampa, viena vertus, atskleidžia elegantišką paprastumą, racionaliai apskaičiuojamų spalvų derinius, jų veržlumą, herojiškos individualistinės etikos imperatyvus, skaidrią, intuityvią, asociacinę vaizduotę, kita vertus, abstrakčią kontempliaciją, filosofinę abejonę, skepticizmą „realaus“ gyvenimo vaizdavimo atžvilgiu.

Taupus stilius afektyviai suvaržo potencialiai gyvybingą turinį kartu atskleidžiamas formos ekspresyvumą. Turinys drobėje arba tekste turi iškilti reljefiškai, kaip ekspresyvi forma. Matyt, todėl Kavolis kritiškai vertina kaupiamąjį pažinimą, be saiko plečiantį pavienių atvejų aprašymus, dažnai redukuojamus į pasyvią, indiferentišką, monologinę formą. Svarbu ne dauginti žinias, bet svarstyti skirtingų pažinimo būdų santykį su *jau turima* empirine medžiaga (darkart verta prisiminti lygiavertį Kavolio požiūrį į *antrinius šaltinius, atsitiktinumus, reikšmingus fragmentus*) drauge kritikuojant kultūros determinizmo formas, nuo XVIII amžiaus rengiamas *savaime suprantamų* pažinimo prielaidų rūbais (Kavolis 1993: 48).

Kavolio stilistika, kurioje ekspresyvūs empirinio turinio fragmentai asociatyviai sukimba su interpretacinėmis formomis, iš dalies susišaukia su berlyniečio Georgo Simmelio *formaliąja sociologija*, padariusia akivaizdžią įtaką simbolinės sąveikos koncepcijoms Amerikoje. Nors Simmelis, kaip, beje, ir simbolinio interakcionizmo tradicija, Kavolio tekstuose minimi tik keletą kartų, civilizaciniu požiūriu, Simmelio formalioji simbolika – svarbi. Tinkamas minimalios metodologinės formos pavyzdys – *Simmelio ir Borgmanno išnaša*. Išnaša yra labai taupi: „Simmel (1978); Borgmann (1984)“ (Kavolis 1995a: 71). Ją randame Kavolio knygos *Civilizacinės analizės kaip kultūros sociologijos* septyniasdešimt pirmame puslapyje.

Pirma. Ši lakoniška išnaša reikšminga kaip formalus *minimalistinės, tačiau potencialiai turiningos* („matomos, bet dažnai nepastebimos“) išnašos-nuorodos pavyzdys. Formaliu požiūriu, *išnašos* padeda racionaliai struktūrizuoti teksto turinį, įgaubdamos potencialiai išsišakojančią tekstūrą minimaliuose skliaustuose. Apgalvotas santykis tarp rašto *centro* (pagrindinės dalies) ir jo *periferijos* (šalutinės dalies, arba paraščių) harmonizuoja santykius tarp paskirų teksto dalių, neleidžia pažeisti struktūrinės dalių pusiausvyros¹⁶.

Antra. *Išnašos* yra giminingų formų – fragmentų, detalių, užuominų, tikslinių skliausteliuose, dedikacijų, kursyvų, kabučių ir t. t. – draugijos narės. Jos yra integralios Kavolio civilizacinės metodologijos, apimančios fragmentišką postmodernią formą, gretinamą su *kubizmu* (Kavolis 1995a: 109–110), dalis¹⁷. Maždaug nuo aštuntojo XX a. dešimtmečio prasidėjusios istorikų diskusijos, susijusios su vadinamuoju *lingvistiniu posūkiu*, skatina Kavolį diferencijuoti sąmonės struktūras drauge apmąstant fragmento ir visumos santykio, arba *integracijos problemą*.

Trečia. Dar svarbiau yra tai, kad šios trumputės išnašos šeimininkai – sociologas Georgas Simmelis ir filosofas Albertas Borgmannas – sistemingai analizuoja *moderniosios kultūros prieštaravimus*, tarp kurių išsiskiria *gamtos užkariavimo, susvetimėjimo, subjektyvios meninės raiškos sudaiktinimo* temos; kaip ir Kavolio sociologijoje, atitinkamai, *anomijos* (Kavolis 1995a: 81) ir *egzilio* – temos.

Simmelis ir Borgmannas – akylūs metropolio gyvenimo būdo stebėtojai. „Metropolio“ gyvenimo būdo šaknys, – tęsia technologinio determinizmo kritiką Borgmannas, – „natūralus“ smurtinis gamtos užkariavimas, skatinamas beikoniško agresyvumo, suporuoto su socialinio karteizianizmo logika (Borgmann 1984: 27, 35). Metropolyje, – primena Simmelis, – taip pat „natūraliai“ susiporuoja *piniginis ūkis* ir *intelektu dominavimas* (Simmel 2007: 283). Nustatoma šios ūkiškos poros *mainomoji* vertė į santykių tarp žmonių apklausos lapą įrašant vienintelį klausimą – „Kiek kainuoja?“ (Simmel 2007: 283). Subjektyvios savimonės likučiams mėginant priešintis natūralioms šios *poros* taisyklėms, gimsta naujosios gyvenimo

¹⁶ Neperkrauna pagrindinio teksto potencialiai išsišakojančia medžiaga, tačiau drauge pateikia skaitytojui reikšmingų nuorodų apie trūkstamas pažinimo grandis. Besiplečianti tekstūra suglaudžiama minimaliose išnašose, kurios numanomai atskleidžia papildomų prasmų laukus ir jų tonacijas, teikia procesinį pulsavimą gana statiškai – reprezentacinei sceninei – rašto struktūrai. Tekstūros akys neturi būti nei pernelyg tankios, nei pernelyg retos. Rašantis privalo laikytis pasirinktų rašymo stiliaus taisyklių: vengti reikšmių infliacijos, potencialiai griaunančios struktūrą, ir, reikalui esant, paraštėse nuraminti nekantriai besiveržiančias sąvokų ir teiginių prasmės tikslinimo figūras. Taigi *išnaša* – svarbi (šio straipsnio autorius dėkingai prisimena pokalbį su Kavoliu apie *išnašas*).

¹⁷ Šią formą, remdamasis Jeano Gebserio klasifikacija, Kavolis vadina *integralia* sąmonės struktūra. Jai būdinga perspektyvų įvairovė (kartais netgi perspektyvų stygius), intensyvumas ir kintamumas, intuityvus fenomenų suvokimas, žvelgiant iš visų galimų požiūrių taškų, *subjekto, erdvės* ir *laiko*, išcentravimas (Kavolis 1995: 110).

tvarkos kentaurai – *vienodumas, atbukimas, antipatija, objektyvaus pasaulio nuvertinimas, abejingumas netgi sau pačiam* (Simmel 2007: 288–289).

Minimalistinė išnaša skaitytoją ragina susikaupti. Šios *Simmelio-Borgmanno išnašos* svarbą liudija gretimuose Kavolio knygos puslapiuose plėtojama *fabriko tvarkos* metafora (Kavolis 1995a: 69–74), susidedanti iš dviejų pagrindinių dalių – *mašininio gamybos būdo* ir *biurokratijos*. Fabriko tvarka ir socialinė, politinė, ekonominė, kultūrinė jos aplinka turi savo pirmtakus ir tęsėjus, atitinkamus intelektualinius pranašus bei organizacinius sergėtojus. Civilizacinius šio fabriko pagrindus kloja, be daugelio kitų, „Machiavelli“, „Hobbes“, „prancūzų revoliucija“, „utilitarizmas“, „nevaržoma pinigų ekonomija“, „modernaus metropolito gyvenimo įgūdžiai“, „universalus mechaninių įrankių paplitimas“, „madingų reklamų visuotinumumas“, o ypač „populiari išvystytų industrinių visuomenių sąmonė“, natūraliai, besąlygiškai paremianti fabriko tvarkos koncepciją (Kavolis 1995a: 71). Dar daugiau: populiarī sąmonė lengvai prijaukina dinamišką *meno kūrinio tvarkos* metaforą, linkusią paklusti technologiniams modernizacijos imperatyvams (Kavolis 1995a: 80).

Simmelio ir Borgmanno išnaša taip pat liudija *estetinę* ir *etinę* vaizduotės sociologijos integraciją. Kognityvinė estetika puoseleja *analitiškai indiferentišką* požiūrį, vienodai traktuojantį *alternatyvas*, o normatyvinė etika analitinį požiūrį papildo dialektine *kritika*, skatindama daugiau dėmesio skirti civilizacinės raidos prieštaravimams ir *tylioms* arba *tildomoms* (potencialioms) raidos galimybėms. Integralumo nuostata liudija: jei mechaniškai atskirtume analitiką, estetiką ir etiką, sunyktų ir vaizduotės sociologija, kurios paskirtis – tirti *meno* ir *visuomenės* sąveikos ryšius (Kavolis 1968: 7). Eksperimentiniai mėginimai rasti *tik analitiškai indiferentišką* mokslinių tyrimų bendrą vardiklį susidurtų su problema: būtų tiriami „vidutiniški“ subjektai dirbtinėse situacijose, atribotose nuo normalios socialinio gyvenimo struktūros (Kavolis 1968: 207). Meno stiliaus poveikis visuomenės dinamikai, skverbdamasis kartu su šiomis mažomis susvetimėjusiomis elito grupėmis, turinčiomis galią įgyvendinti socialinių kultūrinių pokyčių strategiją taktiškai, gali būti didesnis, negu atskleidžia moksliniai „vidurkių“ tyrimai, dažnai atsiję nuo meninės savivokos ir atitinkamų lankstesnio tyrimo galimybių (Kavolis 1968: 207).

Galima, pasak Kavolio, daryti prielaidą: kiek estetinės teorijos daro poveikį meninei išraiškai, jos daro įtaką ir spontaniškai atsirandantiems ryšiams tarp bendrųjų socialinių kultūrinių sąlygų ir meno stilių, kuriems savo ruožtu daro poveikį egzistuojančios meninės tradicijos. Todėl estetinės teorijos, įtraukdamos papildomus veiksnius, gali sumažinti arba dirbtinai padidinti „natūralų“ meno visuomenės ryšių artumą (Kavolis 1968: 202). Šios nuostatos gyvybingumą skaity-

tojas jaučia beveik kiekviename procesinėse, bergsoniškos Kavolio sociologijos puslapyje. Kavolis, pažymėdamas, jog kai kurių išvalgiausių socialinių meno istorikų, konkrečiai, Arnoldo Hauserio ir Frederiko Antalo (Kavolis 1968: 211), aiškinimus riboja socialinis ekonominis determinizmas, teikia alternatyvą – tirti socialines ir kultūros meninės raiškos sąlygas, tinkamai diferencijuojant ir nustatant tikimybinės koreliacijas (Kavolis 1968: 1).

Iš principo neatsisakydamas *apibendrinimų*, pavyzdžiui, kad radikalūs ekonomikos pokyčiai, sužadindami emociinę įtampą, teikia paskatą ekspresionizmui, kad ekonominė racionalizacija skatina *klasicizmo* ir *geometrismo* tendencijas (Kavolis 1968: 22), Kavolis žymiai daugiau dėmesio skiria stratifikacinei socialinei ir stilistinei kultūrinei įvairovei, atidžiau apibrėždamas tikimybinės koreliacijas ir vengdamas pernelyg griežtų priežasties ir padarinio ryšių¹⁸.

Gilus istorijos ir sociologijos *santykio* pajautimas ir supratimas skatina atsargiai ir subtiliai elgtis su istorija (*praeitimi*) ir sociologija (*dabartimi*). Kavolio klausimas yra procesinis, užkabinantis genealoginius klodus, – „Kas yra ir kaip randasi kultūra; kaip randasi kultūros istorija?“ Šis klausimas ir panašus į kitų sociologijos klasikų klausimus, ir skiriasi nuo jų: plg. su Kavolio mokytojo Talcotto Parsonso formuluote – „Kas yra ir kaip randasi socialinė tvarka?“ Civilizaciniu, arba kultūros istorijos, požiūriu, svarbu ne tik ir ne tiek socialinė politinė architektūra („tvarka“), kiek konkrečių egzistencinių žmonių sąveikos būdų analizė, patyrimo analizė (Kavolis 1995a: 118).

Vaizduotės sociologija vengia istoriją sudaiktinti, redukuoti į „vieną bendruomeninę tvarkos paradigmą“ (Kavolis 1995a: 78). Netgi meninis požiūris, klaidingai suprantamas kaip *meno logika* arba *politikos estetizacija*, globalėjančią istoriją gali paversti *fabriko tikrove*, kitaip tariant, totalitarizmu (ten pat). Štai kodėl pagrindinė problema, kurią sprendžia civilizacija, – ginti *visa tai*, nuo ko priklauso žmogaus egzistavimas: *meno kūrinius, fabrikus*, suteikiančius išlikimo priemones ir kaitos instrumentus, *normatyvinius bendruomeninio gyvenimo projektus* (Kavolis 1995a: 84)¹⁹.

¹⁸ „Nors istoriškai specifinių stilių skalė susijusi su mobiliomis stratifikacinėmis tvarkomis, duomenys rodo, kad aukštas socialinio mobilumo laipsnis yra susijęs su neformaliais ir dinamiškais veiksniais vaizduojamųjų menų srityje“ (Kavolis 1968: 59). Ypač svarbu diferencijuoti subtilius lygmenis, pavyzdžiui, spalvų spektro elementų ir kultūros orientacijų skirtumus vakarietiškoje ir kitose kultūrose (Kavolis 1968: 135).

¹⁹ Šiandieną ne tik sudėtinga, bet ir pavojinga ginti laisvės sąlygas, remiantis tik vienos kurios nors civilizacijos (tiksliau, vienos civilizacijos „elitų“) brandintomis kategorijomis ir veiksmo priemonėmis. Laisvės sąlygų įgyvendinimui labiausiai priešinasi ne bet kas, o *funkciniai* moderniosios technologinės civilizacijos imperatyvai, besiskverbiantys į gyvenamąjį pasaulį standartizuotais globalizacijos pavidalais, įskaitant matomas, tačiau nepastebimas represijos formas. Biurokratiniai-administraciniai milžiniškų fabričių „elitai“ siekia kontroliuoti ir civilizuoti (prijaukinti) socialinę aplinką bet kuriomis priemonėmis, neatsisakydami palankių galimybių provincializuoti istorijas į vieną istoriją, politiką,

Kultūros sociologija kaip *kitokios modernybės* projektas

Darkart verta pakartoti australų sociologo Johno Mandalios'o (*svetimasis*, – priimana mums Simmelis, – turi *objektyvumo* savybę; Simmel 2007: 236) apibrėžimą: Kavolio sociologijos paskirtis – iškristalizuoti savitus kultūrinius, hermeneutinius *savimonės* ir *pliuralistinio pasaulio* santykio aspektus (Mandalios 1997: 298). Šis apibrėžimas profesionaliai užgauna 1) *analitinę*, 2) *kritinę*, 3) *empatinę* kavoliškos *vaizduotės sociologijos* stygas, kurių dermėje visada atpažįstame moralinės „savigny nos alternatyvas“ (Kavolis 1996: 21).

Šis *sąskambis* svarbus universalioji prasmė: kai kurie vėlyvosios modernybės sukurti globalizacijos pavidalai, plačiai išgarsėję „erdvės-laiko susitraukimo“ vardu, formuodami hegemonišką vienos standartizuotos kultūros ir veiksmo technokratiją, šiam sąskambiui suteikia privalomą metalinį girgždesį. Kai standartizuotos ideologijos, institucijos ir praktikos susiduria su vietinėmis aplinkomis, pastarosios neišvengiamai keičiasi. Jei daugelio globalizacijos teorijų uždaviniai – „tiesiog“ moksliskai aprašyti *netikėtus* ir *keistus* šių susidūrimų padarinius, remiantis dominuojančia „Vakarų“ pasaulėjauta ir šios paradigmos terminais,²⁰ Kavolio vaizduotės sociologijos paskirtis – tirti pliuralistinių egzistavimo sąlygų *kontūrus*, nes po globalizacijos-lokalizacijos susidūrimų „nužemintųjų generacijos dar neturi savo vietos istorijoje“ (Kavolis 1994b: 107). Jei globalizacijos teorijų analitinis lygmuo per gana trumpą savo egzistavimo laikotarpį pasiekė esminį nesusikalbėjimo lygmenį („Mes susilaikome nuo konceptualios globalizacijos termino analizės, kadangi konsensus šiuo atžvilgiu praktiškai neišsivaizduojamas; Boli and Lechner 2009: 321), Kavolio metodologija, konsenso požiūriu, yra skaidri. Jos paskirtis – *atpažinti moralinės savigny nos alternatyvas ir tirti jų egzistavimo sąlygas*.

Kad ir kokia minimalistinė, analitiškai subalansuota Kavolio akademinės kalbos stilistika, negalima išleisti iš akių, kad Kavolis yra *kritiškas* moderniojo Švietimo projekto *tęsėjas*. Esminis klausimas, – formuluoja jis, kritikuodamas kritišką Louis'o Dumont'o koncepciją, *ikimodernumą* laikiančią tipišku atveju, o *modernumą* išimtimi (Kavolis 1995a: 33), – yra tas: kaip analizuoti *kitokius* civilizacinius projektus nenuslystant į pernelyg apibendrinančią schematizaciją ir išsaugant ana-

ekonomiką, estetiką, etiką. Nors istorikai sutaria, kaip pažymi Dipeshas Chakrabarty's, kad jau nuo XII a. vidurio vadinamasis „Europos amžius“ modernioje istorijoje pradeda užleisti vietą kitoms regioninėms ir globalioms figūracijoms, iki šių dienų neatsisakoma palankių galimybių istoriją provincializuoti, kaip konkrečiai siūlo, sakykim, Franciso Fukuyama'os istorinė Hegelio vulgarizacija (Chakrabarty 2007: 3).

²⁰ Biurokratiniais įpročiams pasiekus tam tikrą laipsnį, padedama atmesti ne tiek pačias empirines studijas, kiek empirinių atradimų moralinių vertinimų substancyvumo – nešališko pasvėrimo bei svarbos – pojūtį“ (Kavolis 1995b: 56).

litinės kalbos privalumus tarp-kultūrinių lyginimų atžvilgiu (Kavolis 1995a: 34). Galima ir šitaip klausti: kaip išsaugoti moralinį stuburą, vadinamą *atsakinga moraline kultūra* (Kavolis 1993: 21), paliekant kitoms civilizacinėms perspektyvoms *savigynos alternatyvas*?

Artikuliuodamas etikos, estetikos ir visuomenės ryšius, jis kritikuoja tiek *idealistinę sąmonės filosofiją*, kuri „sunkiai teoriškai kontempliuoja dvasingumo ir visuotinės absoliutus kaip objektyvias duotybes“ (Kavolis 1993: 9), tiek *instrumentinį protą*, naikinantį energetinę, *tarpžmogiško jautrumo* (Kavolis 2006l: 368), meninės ir moralinės gyvenamojo pasaulio savivokos, funkciją:

Ar gali moralinė tvarka, suvokiama kaip meno kūrinys, atsilaukti prieš moderniose visuomenėse paplitusią galingą *fabriko* paradigmos invaziją (ši paradigma su masinės informacijos priemonių pagalba įsibrauna netgi į meninę kūrybą, skleisdama estetinį pasyvumą tarp tų, kurie nėra profesionalūs menininkai)? (Kavolis 1998: 211).

Primintina, kad elementariausias civilizacinių procesų analizės vienetas – *tekstas veiksmo situacijoje*. Menas, skatindamas tarpžmogišką jautrumą, dalyvauja bendruomenės integracijoje pačioje subtiliausioje plotmėje“ (Kavolis 2006l: 368). *Meno tvarką*, – formuluoja *kritinę normatyvinę* tezę Kavolis, – sunku suderinti su *fabriko* tvarka, kuri savo implikacijomis (sakykim, *deskriptyvumu*, aprašymu dėl aprašymo) yra destruktivi: „Jei pasirodys, kad šios problemos išspręsti neįmanoma, modernioji Vakarų civilizacija žlugs“ (Kavolis 1998: 214). Juk instrumentinio *fabriko* implikacijos potencialiai apima plačiausios apimties simbolinių figūrų lygmenis, *civilizacinius reiškinius*, arba *visumų kontūrus*, drauge su pagrindinių jų *alternacijų konsteliacijomis* (Kavolis 1995a: i, 43–56).

Kritinė vaizduotės sociologija analizuoja vėlyvosios modernybės prieštaravimus, atskleisdama, kad fabriko *implikacijos* – dažnai neidentifikuojama ir netikrinama mūsų gyvenimo dalis. Nors šios *dar neįgyvendintos implikacijos* nėra būtina istorijos logika, tačiau šią logiką natūraliai remia estetinės ir etinės fabriko tvarkos iliuzijos drauge su deskriptyvine *aprašymo dėl aprašymo* kultūra.

Integrali Kavolio vaizduotės sociologija yra *socialinių pokyčių*, analizuojančių prieštarigus modernybės raidos aspektus ir potencialias alternacijas, koncepcija. Istorinė sociologija yra *dabarties* laiko – erdvinio ir laikinio *tęstinumo* – savimonės analizė. Būtent ši, stiprioji, integralios Kavolio sociologijos dalis dar nepakankamai įsisąmoninta ir interpretuota. Kavolio sociologija – ne istorinė aprašomoji, o konceptuali vėlyvosios modernybės *socialinių pokyčių* analizė. Civilizacinės regos lauke – dinamiška dabarties istorija: skirtingos „postmodernųjų“ tekstų formos, jų tarpusavio sąveikos ir raidos galimybės.

Daugiau nei prieš šimtmetį *abstraktusis menas*, vienas pirmųjų empatiškai pajautęs socialinių pokyčių, ypač fragmentizacijos, svarbą anuometiniam gyvenamajam pasauliui, atsisakė pasyvaus *aprašymo dėl aprašymo*, arba *vaizduojamojo realizmo*. *Vokiečių ekspresionizmas*, – rašo Kavolis, – ir „natūralistinis“ (K. Kollwitz ir G. Grosz), ir „romantinis (E. Nolde ir O. Kokoschka), tačiau netgi romantiniai elementai nėra perteikiami remiantis *idealizuoto realizmo* idioma (Kavolis 1968: 35). Originali, ekspresyvi, energinga meno ir mąstymo forma, ieškojimas ryšio su vertybinėmis orientacijomis, padėjo „sutaikyti“ pokario amerikiečių *visuomenę su menu*. Šiomis dienomis panašų empatišką gebėjimą atskleidžia *reflektyvioji kultūra*, kurios svarbi dalis – Kavolio vaizduotės sociologija. Reflektyviosios vaizduotės tekstuose *abstrakcijos* ir *empatijos* santykis – dialektiškas, skylantis į *pozityvią empatiją*, atspindinčią spontanišką emocijų supratimą ir perteikimą, ir *negatyvią empatiją*, atliepančią universalesnę *socialinių pokyčių krizės* savivoką. Nekritišką deskriptyvumą civilizacinės analizės lygmenyse šiandieną vis dažniau papildo „globalizmo klaidų“ analizė (Beck 2000), nes pasyvi intelektinė kultūra, liudijanti ryškius ideologinio lengvabūdiškumo požymius, reikalauja *analitinio-kritinio griežtumo* (Robertson 2001: 459).

Tiek anuomet, tiek šiomis dienomis tradicija pertraukiama *radikaliai*. Kaip tik todėl, neišderinant 1) analitinio, 2) kritinio, 3) empatinio sąskambio, svarbu saugoti *moralinės savigynos alternatyvas*. Radikalus pertrūkis turi ryškų polinkį išsilaisvindamas tapti vienpusišku subjektyvybės principu. Todėl Kavolis, kaip ir nuoseklus „postmoderniosios“ kultūros kritikas Jürgenas Habermasas („Ekspresyvi savęs realizacija tampa gyvenimo forma besireiškiančio meno principu“; Habermas 2002: 28) atmeta *redukcines* emancipacijos vizijas: moderni meninė saviraiška pati sukuria dvi ideologijas – populiarią saviraiškos romantiką ir menininko vaidmens siurrealizmą (Kavolis 1995a: 80). Paskiros diferencijuotos gyvenamojo pasaulio sritys, įgyjančios autonomiškos saviraiškos laisvę, šiandien linkusios dar labiau atsiriboti viena nuo kitos, o kartu – prarasti civilizacinius, išliekamuosius (bent už *kartos* ribų) tarpusavio saitus. Dabarties žmogaus rinkimasis tarp dievų, skirtingų moderniosios visuomenės sferų, gerokai intensyvesnis, negu anksčiau, o todėl dramatiškesnis, nes nėra visa jungiančio principo (Kavolis 1992: 17).

Šiuose moderniojo dualizmo – liberalaus *autonomiškumo* siekimo ir indifertiškos *fragmentacijos* – sąštuose atsidūrusios *liberali, terapeutinė, natūralistinė, technokratinė* modernybės logikos (Kavolis 1993: 104–116) ne visada pajėgia apmąstyti *reliatyvias* civilizacinių perspektyvų susidūrimo problemas ir nuosekliai įgyvendinti socialines bei kultūrinės programas. Konvencinės *politinės* koncepcijos – liberalizmas, konservatizmas, marksizmas – vargu ar gali pratęsti savo strategijas, esant kokybiškai naujoms pliuralizmo ir reliatyvizmo sąlygoms. Pritardamas Alas-

dairo MacIntyre'o liberalizmo – formaliosios fragmentacijos – kritikai, Kavolis įžvalgiai pataria nenaikinti *liberalios moralinės kultūros vaizduotės*: „Bet liberali valstybė nėra tas pat, kaip ir liberali kultūra (...)“ (Kavolis 1995a: 121). Štai kodėl, svarstant fragmentacijos ir autonomiškumo santykį, svarbi *tarpininkaujanti Kavolio vaizduotės sociologija*. Turėdama integralius analitinius ir empatiškus (*reikšmių ansamblių*, kurios jungia ne kognityviniai, o gilesni emociniai ryšiai tarp kultūros dalykų; Kavolis 1992: 16) dėmenis ši sociologija pajėgi būti *civilizaciniu tarpininku* tarp skirtingų šiuolaikinių modernybės koncepcijų.

Svarstydamas *racionalios etikos ir emocijų organizavimo* figūracijas skirtingose civilizacijose Kavolis lygina *emocinius* konfucianizmo ir Vakarų liberalizmo aspektus. Įvardydamas *tolerancijos* nuostatų panašumus, drauge, remdamasis *pagarbos alternatyvoms* kriterijumi, nurodo ir skirtumus: *pirma*, žmogiškas širdingumas, didžiadvasiškumas, *paskui*, Johno Stuardo Millio jausmų kultivavimas (Kavolis 1992: 95)²¹.

Vaizduotės sociologijos idėja ragina atsisakyti redukcinių kategorijų, kurios „liberalizmą“, „socializmą“ ir pan. sieja tik su „Vakarų“ civilizacija, o taip pat vadinamųjų savaimė suprantamų nacionalinio lygmens „visuomenės“ ir „kultūros“ sąvokų. Tiek populiariuose, tiek moksliniuose diskursuose *nacionalinio lygmens* sąvokos neretai traktuojamos kaip *savaimė suprantamos*, natūraliai susiformavusios *Vakarų diskurse*, kaip tik todėl sutelkiant dėmesį į *tarp-nacionalinius* (sąveikų tarp „kultūrinių visumų“ aspektus). Kitaip nei konvenciniai socialiniai mokslai, nacionalinę visuomenę laikantys „savaimė suprantama“ analitine atskaitos pradžia, Kavolio vaizduotės metodologija renkasi lankstesnę analizės pagrindą: *civilizacinius kontūrus*, istorinius tekstus *tarp-civilizacinėse* situacijose. Šis

²¹ Kavoliui svarbu ne tik ir ne tiek sąlygų, puoselėjančių, kaip politinio liberalizmo tradicijoje, *formalius skirtumų principus* išsaugojimas, kiek sąlygų, toleruojančių *opozicijų principus*, puoselėjimas. Kavolis, kaip jis pats dažnai pabrėždavo, – ne politinis liberalas, o *kultūrinis liberalas*. Lygindamas Louis'o Dumont'o ir Shmuelio Eisenstadto civilizacines paradigmas, Kavolis daro išvadas: Dumont'as kviečia mus įžvelgti pagrindinių ideologinių principų alternatyvas kultūros figūracijose, savitus kultūros dokumentus, santykių kismą ir ypač politinės organizacijos *pavojus*. „Dumont'as analizuoja politiką todėl, kad ji yra *pavojinga*, o Eisenstadtas todėl, kad ji *galinga*“ (Kavolis 1995: 35). Eisenstadto teoriniam požiūriui trūksta *pavojaus jausmo*. Dumont'o koncepcija, atkurianti sociologiją gilesne prasme, siekia įveikti moderniosios kultūros trūkumus: „Kai sociologija suvokiama remiantis šiais principais, ji įgyja savarankišką civilizacinį reikšmingumą“ (Kavolis 1995: 39). Kultūra yra *kultūros istorija*. Norint suvokti moderniosios kultūros pavojus, nepakanka turėti sąlygas ir galimybes rinktis *priemones*, siekiant individualių tikslų. Savo individualius tikslus renkamės ne tik kultūros priemonių rinkoje, užtikrinančioje pirmiausiai formalias teises ir laisves, o *kultūros istorijoje, kontekstinėje aplinkoje*: „(...) Individualizmas turi bendruomenės akse pateisinti tą laisvės privilegiją, kurios jis sau griežtai reikalauja. Todėl individualistas ir turi būti bendruomenei už kitus naudingesnis!“ (Kavolis 2006d: 259). Tikriausiai todėl Kavolio tekstuose *labai retai* cituojami politinio liberalizmo teorijos ankstyvieji ir šiuolaikiniai klasikai. „(...) Bebaigdamas tvarkyti šią liberalizmo studiją, įsitikinau, kad iš esmės individualistas ir esu, o liberalas tik todėl, kad, be liberalinės santvarkos, kurią turi juk žmonės sukurti, individualistui nėra vietos bendruomenėje“ (Kavolis 2006d: 258).

tikslinimas padeda suprasti, kodėl „visuomenės“ ir „kultūros“ sąvokas Kavolis dažnai suskliaudžia kabutėmis.

Galima pasakyti stiprinant interpretacinius aspektus: *kultūros dabartis* (empiristinė faktografija) yra iliuzinė tol, kol ji neapmaštoma istoriškai, o *kultūros praeitis* yra iliuzinė tol, kol neįtraukiama į sociologinius modernybės koncepcijų diskursus. Kavolio sociologijoje svarbūs ne *tarp*-sisteminiai aprašymai, o civilizaciniai *kontūrai*: prasiskverbiantios civilizacinės sąveikos istoriškai atpažįstamuose, konkrečiuose asociaciniuose – socialinių struktūrų ir kultūros santykio – lygmenyse. Istorija vaizduotės sociologijoje – ne „empirinis“ sociologijos papuošimas, bet dabarties formų civilizacinio gyvybingumo supratimas ir atsargus, lyginamasis, ateities galimybių konstituavimas.

Integrali Kavolio sociologija turi *klasikinį pagrindą* (šis pagrindas XX amžiuje laipsniškai nyko), jungiantį *analitinę, kritinę* ir *normatyvinę* dalis. Kaip ir kitų sociologijos klasikų, Kavolio nepavyktų įsprausti į siaurėjančią procedūrinę „discipliną“. ²² Reikėtų deramai įvertinti Kavolio *reliacionistinę metodologiją*, reikalaujančią istoriniuose tekstuose ieškoti *alternacijų*: užuot pritaikęs savo reikmėms intelektualiai madingą *globalizacijos* kategoriją ir atitinkamus aiškinimo būdus, primenančius ankstyvuju šaltojo karo laikotarpiu madingą „vieningo mokslo“ koncepciją, jis atidžiai artikuliuoja *civilizacinę analizę kaip kultūros sociologiją*, integraliai apimančią sociologijos, istorijos, filosofijos, literatūros, socialinės psichologijos, istorinės fenomenologijos, politikos filosofijos, meninės krypties kultūros sociologijos dėmenis.

Kavolis – modernybės prieštaravimų diskurso sociologas, kaip ir Jürgenas Habermasas, Pierre’as Bourdieu, Jeffrey Alexanderis, Ulrichas Beckas, Anthony Giddensas, keliantis esminius *modernybės tęstinumo, naujo laiko* ir *naujos erdvės* savivokos klausimus. Kavolis teikia nuorodą mums, jo interpretuotojams, kad Habermaso nesuvaržytas diskursas apima *kognityvinio, moralinio praktinio, estetinio ekspresyviojo* kultūros veiksnių sąveiką svarstant *egzistencinius* klausimus (Kavolis 1993a: 110). Kavolis (kaip ir Habermasas, *tęstinumo* klausimus keliantis į pirmą vietą; Kavolis 1993a: 94), nesuvaržyto diskurso *sąskambiams* teikia pirmenybę bet kurios tikėtinos redukcijos atveju. Šį sąskambį dažnai jis perteikia dialektiniu *sąžinės* (etikos) ir *vaizduotės* (estetikos) santykiu (Kavolis 1993b: 121). Kasdieniame pasaulyje, kaip pažymi Kavolis, mes dažnai vienas iš kito atimame revoliucijos *galimybes*, kurių reikia, norint jungti savo egzistencijos prasingumo sąmonę su grupinės priklausomybės pajutimu:

²² Kavolis, kaip ir jo pasirinktas civilizacinės analizės *pirmtakas* Weberis (tik paskesniu biografijos laikotarpiu save identifikavęs kaip sociologą), derina skirtingus pažinimo būdus. Du (Weberis ir Eliasas) iš šešių jo nurodytų istorinės fenomenologijos pirmtakų yra sociologai, o kiti keturi – kultūros istorikai (Kavolis 1995a: 10).

Dvi pagrindinės temos šiandieninės kultūrinės kūrybos avangarde – sukrėtimo dinamika ir bejėgiškumo patologija. Iš jų antroji giliau pergyventa, ryškiau išreikšta. Šiandieninio tikėjimo simboliai turės sujungti abi šias šiandieniško pergyvenimo puses koku nors dialektiniu santykiu (Kavolis 1993b: 120).

Vėlyvojo Kavolio, 1993-ųjų *Dorovinančių kultūrų*, veikalė randame tą patį *sąskambį*, perteikiamą analitine kalba: „Keliu hipotezę, kad žmogiškai susaistytas moralės pobūdis reikalauja derinti keletą veiksnių: a) paveldėtus tradicinius pagrindus, kuriais remiantis galima kurti, b) realią bendruomenę, o ne tik bendrus moralinius supratimo, būdingo amžininkams, pagrindus, c) lokalizacijos konkrečiuose istorijos procesuose jauseną, teikiančią individui atsakingą galimybę tobulėti, d) žmogaus gyvenimo, apimančio moralinę saviugdą, koncepciją“ (Kavolis 1993: 121).

Čia reikėtų atkreipti dėmesį į keletą svarbių dalykų. *Pirma*. Fragmentiškuose ir nenuspėjamuose „postmodernizmo civilizacijos“ procesuose reikėtų tinkamai įvertinti *integruotos* ir *vengiančios redukcionizmo* Kavolio metodologijos svarbą. O ypač *semi-periferijoje*, kurios, įskaitant Lietuvą, natūraliai linkusios paremti pseudo-optimistinę istorijos pabaigos tezę. Kaip rašo Mandalios, „Už Šiaurės Amerikos ribų globalizmas dažnai remia šiuolaikinės Amerikos liberalią ideologijos pabaigos utopiją, vadinamosiose naujai besivystančiose šalyse konkrečiai reprezentuodamas kitą, ekstensyvesnę, transformacinę imperinės modernizacijos fazę, tik šį kartą vadinamą ‚demokratija‘“ (Mandalios 2003: 78).

Antra. Nors Kavolis labai kritiškai vertina deterministines marksistinio aiškinimo prielaidas, kritinės Karlo Marxo tradicijos jis nenagrinėja (knygų rodyklėse rasime ne *Marxą*, bet *marksizmą*), pirmenybę teikdamas Weberiui kaip civilizacinės analizės pradininkui. *Kritinių marksizmo* – civilizacijų analizės, istorinės sociologijos, kultūros sociologijos – tradicijos komponentų, Kavolio tekstuose, reikia pripažinti, yra mažai. Todėl, svarstant kavoliškos tradicijos *tęstinumo* klausimą, svarbu pripažinti, kad, *metodologiniu* požiūriu, santykį su kritine marksizmo analitika reikėtų traktuoti atidžiau. Istorinės sociologijos kaip sistemingos paradigmos susiformavimui didžiausia įtaką daro kritinio ir analitinio neomarksizmo kryptys.

Naujoji, didžiają dalimi *neomarksistinė*, istorinės sociologijos pradžia į akademinę sceną iškelia arba marksistus, arba asmenis, liudijančius, kad abipusis santykis tarp Marxo ir Weberio palikimų yra svarbus: Marcą Blochą, Michaelą Manną, Immanuelį Wallersteiną, Jürgeną Habermasą, Anthony Giddensą, Charlesą Tilly'į, Pierre'ą Bourdieu, Fernandą Braudelį²³. Vien jau šių istorinių sociologų grupė reikalauja tęsti istorinę sociologiją, kritiškai atsižvelgiant į marksizmo

²³ „Ar kalbėtume apie aprangą, pinigus, miestus, ar kapitalizmą, jau neįmanoma, po Marxo Weberio, vengti palyginimų, nes Europa niekada nesiliovė apibrėžti save pagal santykį su kitais žemynais“ (Braudel 1985: 509).

tradiciją, o drauge įtraukiant kitas išvalgas, pavyzdžiui, Charles'io Montesquieu, Alexio de Tocqueville'io, Giambattista'o Vico, Adamo Fergusonso ir, vartojant Luis'o Dumont'o apibūdinimą, Leibnizo ir Herderio „sodo“ (į kurį kiekvienas augalas įneša savąjį grožį, savaip išreikšdamas universalumą; Dumont 2002: 222), tradicijas.

Trečia. Kavolio sąmoningai pasirinkta *kultūros sociologijos* kryptis (tai rodo svarbaus veikalo pavadinimas – *Civilizacinė analizė kaip kultūros sociologija*, 1995) reikalauja papildomai įtraukti skirtingas *kultūros sociologijos* – hermeneutinės, fenomenologinės, šnekos analizės, diskurso analizės, kritinės teorijos, feminizmo, literatūros kritikos, kultūros antropologijos – formas, įskaitant diurheimišką, o kartu fenomenologiškai orientuotą, Jeffrey'io Alexanderio *kultūros sociologijos* variantą (Alexander 2003), priešpriešiais egzistuojančioms aprašomųjų ir aiškinamųjų kultūros tyrimų konvencijoms.

Kavolio metodologinė koncepcija turi skiriamųjų bruožų, kuriuos svarbu identifikuoti. Panašios – Maxo ir Alfredo Weberių, Norberto Eliaso, tyrusio galios figūracijų (sociogenezės) ir žmogiškųjų prasmų subjektyvumo (psichogenezės) santykius, Benjamino Nelsono, analizavusio tarpcivilizacinius simbolinių ribų susidūrimus ir tarpusavio prasiskverbimus, antropologo Louis'o Dumont'o, nagrinėjusio holizmo ir individualizmo santykį, – koncepcijos, viena vertus, leidžia priskirti lietuvių sociologą šiai turtingai ir reikia pripažinti, „aristokratiškai“ lyginamosios istorinės sociologijos tradicijai, kita vertus, reikalauja nurodyti skiriamuosius Kavolio civilizacinės sociologijos bruožus.

Netgi tada, kai pats klasikas nurodo civilizacinės analizės modelių esminius panašumus, turime būti atidūs esamiems skirtumams. Pavyzdžiui, skirtumams tarp Kavolio ir Maxo Weberio metodologijos: antrosios paskirtis – tirti „Vakarų“ raidos, pavyzdžiui, Europos kapitalizmo, ypatumus, o pirmosios – abipusišką tarpcivilizacinių sąveikų prasisverbimą ir vidinius struktūrinius prasmų išsikristalizavimo lygmenis. Skirtumams tarp Kavolio ir Eliaso (tyrusio ilgalaikių civilizacinių procesų, ypač afektų ir kūno suvaržymų, internalizaciją) metodologijų: antroji sutelkia dėmesį į sąmoningumo istoriją, o pirmoji tiria sąveiką tarp civilizacinės analizės ir sąmoningumo istorijos. Šiuo požiūriu, tiek Eliaso, tiek Foucault metodologijos laikomos vienpusiškos analizės pavyzdžiais (Kavolis 1995: 134).

Kitaip nei sociologai, į pirmą vietą iškeliantys *globalizacijos, pasaulio-sistemos analizės, galios* teorijų architektoniką ir abstrakčius *visuminių* procesų lygmenis (atskleidžiančius *standartizacijos* tendenciją šiuolaikiniame pasaulyje, pelnytai užsitarnavusią *glokalizacijos – globalizuotų standartų masiško įvietinimo* – vardą), Kavolis atidžiau domisi *detalėmis* neišleisdamas iš akių ir kompleksišku simbolinių civilizacinių procesų bei jų figūracijų, nes *civilizacinėje analizėje* svarbu socialinė

genezė, socialinė psichologinė genėzė, kultūros ženklų genėzė, kitaip tariant, *procesai*. Atsisakydamas nebevaisingų „visuminių“ civilizacijų aprašymų jis artėja prie kasdienio gyvenamojo pasaulio patyrimo. Kavolis netampa deskriptyviuoju *kasdienybės sociologu*, kaip, pavyzdžiui, Eliasas arba Braudelis. Tačiau jis išsaugo dėmesingumą empirinėms detalėms, drauge analizuodamas kintančias civilizacines egzistencijos formas, klasifikuodamas ir tipologizuodamas jas „su didesne analitine atida“ (Kavolis 1998: 155).

Šie *santykiški skirtumai* skatina ieškoti *panašumų*, tačiau ne civilizacijų analizės, o *kultūros sociologijos* srityje. Pripažindami *šio interpretacinio posūkio* riziką galimybę vis dėlto pažymėsime, kad iš pažiūros simetriškas metodologinis santykis tarp *civilizacinės analizės* ir *kultūros sociologijos* vis dėlto teikia pirmenybę *antrajai* daliai. Kavolis yra ne tik ir ne tiek civilizacijų analitikas, kiek *kultūros sociologas*, sąmoningai atsiribojantis nuo „visuminių“ socialinių struktūrų aprašymų ir sutelkiantis dėmesį į vėlyvosios modernybės *istorinę dabartį*, kurios prieštaringas pobūdis reikalauja svarstyti „integralumo“ problemą, kurią, remdamasis Jeano Gebserio pavyzdžiu, Kavolis vadina „postmodernia“ (Kavolis 1995a: 191). Civilizacinė analizė yra labai svarbi *lyginamojo* pobūdžio metodologija, labiausiai tinkama analizuoti alternacijoms, įskaitant „šizofreniškus“ dabarties – ir fragmentiškos, ir globalios – požymius. Tačiau pagrindinė kavoliška problema – kultūros srityje. Tęsdamas literatūros teoretiko Fredricko Jamesono „šizofrenijos“ temą, Kavolis aiškiai apibrėžia pagrindinę kultūros sociologijos, su kuria susiduria visos šiuolaikinės visuomenės, problemą: „Šiomis sąlygomis jokia asmeniška tapatybė ir, kaip mes pridurtume, jokie patikimi socialiniai santykiai, nėra galimi“ (Kavolis 1995a: 192).

Atkreipdami dėmesį į kitą interpretacinį niuansą (pats autorius apie dviejų metodologijų santykį, rodos, nerašė) pažymėsime: *istorijos psichologija*, kuriai Kavolis skyrė ypač daug dėmesio, ir *istorijos fenomenologija* yra dvi simetriškos, netgi, manytume, sukimbančios metodinės linijos. Ir vienu, ir kitu atveju svarbūs trys pagrindiniai dėmenys ir jų tarpusavio santykiai: *asmenybės modeliai*, *socialinės organizacijos pokyčiai* ir *objektyvuojamos simbolinės sistemos* (Kavolis 1995b: 9). Prometėjiška Kavolio kultūros sociologijos tema – „tiek palankus, tiek nepalankus spontaniškas vaizduotės grūmimasis su pagrindinėmis egzistencijos sąlygomis, nulemiančiomis tos visuomenės gyvenimo būdą“ (Kavolis 1995b: 24). Ir 1) *istorijos psichologija*, susidedanti iš *istorinės-socialinės* psichologijos (identifikuojama Davido Riesmano tradicija), ir *istorinės-kultūrinės* psichologijos (Ericho Frommo tradicija), ir 2) *istorinė fenomenologija* priešinasi *vyraujantiems* socialinių mokslų tendencijai – „pernelyg monolitiškais terminais apmąstyti istorijoje pasireiškiančius psichinius procesus, tarytum tam tikru istorijos periodu būtų vykęs tik vienas, pagrindinis procesas“ (Kavolis 1995b: 7).

Šias interpretacines tezes, tiesa, šiek tiek apsunkina autobiografinė problema: Kavolio aiškiau apibrėžtas *civilizacinės analizės* santykis su *klasikine tradicija*, negu *kultūros sociologijos* santykis su *klasikine*, ypač sociologijos, *tradicija*. Jei pirmuoju atveju nurodomas neabejotinas pirmtakas, Weberis, antruoju – tik gausios minimalistinės (aptartąja prasme) užuominos. Be jau minėtų istorinės fenomenologijos autorių, darskart atkreiptume dėmesį į Simmelį ir Habermasą. Kavolis, kaip ir Simmelis, yra *kultūros formų* teoretikas. Kaip ir Simmelis, ankstyvuoju klasikiniu laikotarpiu sąmoningai atsakęs kalbėti apie socialines „visumas“ ir sutelkęs dėmesį į prieštarigus psichologinius *modernybės* kultūros aspektus, Kavolis formuluoja panašią euristinę tezę: *postmodernizmą* reikia nagrinėti kaip socialines psichologines koliažo formas, *reikšmingiausias* ankstyvųjų globalių diskursų formas, pernelyg neužsižaidžiant jų *turiniai* (Kavolis 1995a: 191), kaip psichologinio neaiškumo, ontologinio saugumo nebuvimo patirtis (Kavolis 1995b: 13). Kavolis, kaip ir Habermasas, į pirmą vietą keldamas *civilizacinį praktinį diskursą*, o ne *sisteminį žmonių diskursą*, nurodo pagrindines sudedamąsias šio diskurso dalis – *moralinę, politinę, mokslinę, literatūrinę* orientacijas. „Šiuo požiūriu, Dumont’as galbūt netgi sutartų su Habermasu“ (Kavolis 1995a: 190–191).

Taigi, metodologiniu požiūriu, skirtumai tarp klasikinės *lyginamųjų civilizacijų tyrimų tradicijos* ir *civilizacinės analizės* yra svarbūs. *Klasikinės tradicijos* dėmesio centre – koherentiškai struktūrizuoti, vyraujantys istorinių civilizacijų pavyzdžiai ir jų *alternatyvos*. *Civilizacinė analizė*, be šių dalykų, žymiai daugiau dėmesio skiria *istorijos* ir *dabarties* ryšiams. „Postmoderni“ šiuolaikinės civilizacijos būklė reikalauja sutelkti dėmesį į fragmentiškas tęstinumo formas, arba, vartojant Kavolio etnometodologinio stiliaus intarpą, „fragmentiškumą-tęstinėse-transformacijose“ (Kavolis 1995a: ii). Kavolio vartojamas terminas *civilizaciniai kontūrai* nurodo abipusiai prasiskverbiančius *visuomenės* ir *kultūros* sąveikų lygmenis (Kavolis 1995a: i). Jei „klasikinės“ koncepcijos išsamiau tiria *istorines civilizacijas*, civilizacinė analizė – *dabartinę postmodernią civilizaciją*, sudarytą iš autonomiškų tekstų ir diskursyvių įgyvendinimo būdų (Kavolis 1995a: iii). Kitaip sakant, civilizacinė analizė yra *šiuolaikinė kultūros sociologija*, analizuojanti simbolinių reikšmių kontūrus, *fragmentiškų-sąveikų-tęstines-transformacijas* skirtinguose abstrakcijų lygmenyse.

Kavolis save priskiria istorinės fenomenologijos „kongregacijai“, kurią sudaro Maxas Weberis, Norbertas Eliasas, Bernardas Groethuysenas, Martinas Greenas, Jacksonas Learsas (Kavolis 1995a: 10). Kitaip nei *istorinis struktūralizmas*, *istorinė fenomenologija* kultūros struktūras traktuoja ne kaip kognityvines žinojimo organizavimo struktūras, o kaip lankstesnes *psichines*-kultūros struktūras, glaudžiai susijusias su pamatinėmis žmogiškų psichinių reikmių prielaidomis. Svarbu ir tai, *kaip*

kultūros struktūros konstituojaamos konkrečiuose gyvenamuosiuose pasauliuose, svarbu procesai, kurie atskleidžia, kaip susidaro struktūros (Kavolis 1995a: 9–10).

Kavolio metodologija yra pranašesnė už šiomis dienomis vyraujančią globalizacijos teorijų diskursą, dažnai pabrėžiantį universalus – „vieno vienodinančio“ – proceso metmenis. Tarp-civilizacinė analizė, įsisažmonindama skiriamuosius moderniosios civilizacijos kaip *vitališko* „postmoderniojo“ pasaulio bruožus, apima *Vakarų* ir *ne Vakarų* civilizacines formas, o taip pat artikuliuoja *praktinius socialinius būdus*, rodančius, kaip, esant naujoms sąlygoms, įgyvendinti skirtingų požiūrių jungtį (Kavolis 1995a: 193).

Kitaip negu civilizacinis *Vakarų požiūris*, tradiciškai linkęs vertinti *ne Vakarų* pavyzdžius, remdamasis „savaiame suprantamu“ *Vakarų raidos* požiūriu arba, priešingai, radikaliai neigiantis (kai kurių postkolonializmo, feminizmo teorijų atvejais) „visą“ *Vakarų* tradiciją, Kavolio civilizacinis požiūris yra *tarp-civilizacinis*, diferencijuojantis simbolinių organizacijų formas *abipusių prasiskverbimų* lygmenyse kaip *istorinius tekstus*. *Civilizacijos* sąvoka yra iš principo *monistinė* kategorija, o Kavolio vartojama *civilizacinių kontūrų* sąvoka – reliacionistinė, apimanti tarp-civilizacinės sąveikos formuojamų gyvybingų, energingų simbolinių reiškinių lygmenis. *Simbolinių kontūrų* samprata apima prasminius specifinio, intensyvaus patyrimo lygmenis, kurių skiriamieji bruožai – istoriškumas, tekstualumas, civilizacinis simbolinių formų atsparumas, gyvas dabarties reikšmių turinio ir istorinės formos santykis, skirtingų požiūrių derinimas, veiksmo situacijose konstituojamas tekstas (Kavolis 1995a: 10–18).

Universalumas ir *konkretus žmogiškas patyrimas* – dvi pagrindinės analitinio ekspresionizmo ašys – Kavolio sociologijoje papildo viena kitą. Universali moderniosios civilizacijos problema – *egzilis*. Todėl kompleksiška *egzilio* tema nagrinėjama įvairiuose – civilizacinės analizės, istorinės sociologijos, kultūros sociologijos, meno sociologijos, kultūros psichologijos, moralės sociologijos ir netgi metodologijos – lygmenyse. Kitaip sakant, Kavolio *istorinė fenomenologija* socialinius ir kultūros fenomenus tiria *istoriškai*: reflektuodama istoriškumą, skatindama vaizduotės sociologiją ir atitinkamus klausimus „kaip *kitaip* įvykiai galėjo klostytis praeityje ir kaip *kitaip* galėtų plėtotis ateityje?“, o ne fiksuodama datas, įvykius, vardus.

Skirdamas keturis *moderniųjų dorovinančių sistemų* tipus, Kavolis ne tik tipologizuoja, bet ir nurodo trūkumus bei prieštaravimus: 1) liberalioji kultūra neigia emocinį individų tarpusavio susietumą ir tradicinio solidarumo šaknis; 2) romantinė kultūra neigia socialinio egzistavimo pavyzdžių pastovumą; 3) nacionalistinė kultūra – individualią laisvę; 4) revoliucinė kultūra – įvairovės teisėtumą (Kavolis 1993: 47). Penktasis, besiformuojančios *ekologinės kultūros* tipas, pasak Kavolio, galėtų tapti tinkamu pagrindu „postmoderniai retradicionalizacijai“ (Kavolis

1993: 48), tačiau jos socialinis pagrindas – pirmiausia vakarietišku visuomenių elito sluoksniai. Negana to, kultūros determinizmo variantai vidujai persmelkę įvairias visuomenes: bent jau Vakarų akademiniai sluoksniai kartais laikosi prielaidos, kad liberalioje moralinėje kultūroje egzistuoja *tik jie* (išsilavinę vyrai) ir kad kultūros determinizmo kultūra būdinga tik jų tiriamiems „dalykams“ (moterims, žemesnėmis klasėmis, „pacientams“): „Bihevioristinio mokslo terapeutinis sąjūdis – esminė neatsakingo determinizmo kultūros dalis“ Kavolis 1993: 49), – itin kritišką išvadą (Vakaruose *dominuojančio socialinio mokslo atžvilgiu*) daro Kavolis.

Nuoseklus dėmesingumas *istoriniams* dabarties pagrindams reikšmingai suartina Kavolį su klasikine intelektine tradicija, kurią nuo XIX a. iki šių dienų formuoja Alexis de Tocqueville's, Karlas Marxas, Friedrichas Nietzsche, Fustelis de Coulanges, Werneris Sombartas, Fernandas Braudelis, Ericas Voegelinas, Jürgenas Habermasas, Haydenas White'as, Lewisas Mumfordas, Samuelis Huntingtonas, Pierre'as Manent ir daugelis kitų. Labai svarbu, kad ekspresyvus analitinis Kavolio pažinimo būdas į savo akiratį įtraukia *modernybės* ir jos *krizės* problematiką. *Civilizacinės analizės* ir *vaizduotės sociologijos* jungtis teikia galimybę skverbtis už eurocentriškų modernybės teorijų ir svarstyti struktūrinės kaitos – tiek simboliinių sistemų, tiek socialinių struktūrų – idėjas laikantis pagrindinės metodologinės nuostatos: *dabartį* reikia suprasti remiantis *istorinės* ir *lyginamosios* sociologijos sąvokomis.

Kitoks turinio ir formos santykio supratimas, dėmesingumas detalėms, perskyroms, konkretiems lyginamiesiems aspektams, ekspresyviai išraižomos istoriškumo tekstūros, minimalistinis sudėtinių dalių sintetinimas, apimantis plačiausios apimties simbolių figūracijų lygmenis, visumų kontūrus, arba civilizacinius reiškinius drauge su pagrindinių jų *alternacijų konsteliacijomis* (Kavolis 1995a: i, 43–56), leidžia traktuoti Kavolio vaizduotės sociologiją ir metodologiją kaip kritinę normatyvinę *kitokios modernybės* koncepciją. Istorinė lyginamoji koncepcija galėtų praturtinti modernybės ir jos prieštaravimų diskursą, nuo devintojo XX a. dešimtmečio modernybės *pabaigą* derinantį su *nauja pradžia*, tęstiniame pokalbyje skatinančia saugoti abipuses savigynos alternatyvas.

Gauta 2011 09 01
Priimta 2011 09 20

Literatūra

- Alexander, J. C. 2003. *The Meanings of Social Life. A Cultural Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Amin, S. 1978. *The Law of Worldwide Value*. Transl. by B. Pearce and Sh. Mage. New York: Monthly Review Press.
- Aristotelis. 1997. *Politika*. Vertė M. Strockis. Vilnius: Pradai.

- Beck, U. 2000. *What Is Globalization?* Cambridge: Polity Press.
- Bledsoe, W. M. 2000. „Atmenant bičiulį ir mokytoją“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 339–340.
- Boli, J.; Lechner, F. J. 2009. „Globalization Theory“, in Turner, B. S. (ed.). *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Chichester: Wiley-Blackwell, p. 321–340.
- Borgmann, A. 1984. *Crossing the Postmodern Divide*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Braudel, F. 1985. *Civilization and Capitalism. 15th–18th Century. Vol. I. The Structures of Everyday Life. The Limits of the Possible*. Transl. By S. Reynolds. London: Williams Collins Sons & Co Ltd.
- Chakrabarty, D. 2007 [2000]. *Provincializing Europe. Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Dapkutė, D. 2006. „Laisvė, moralybė ir jos šėtonai“, in Aleksandravičius, E.; Dapkutė, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Nepriklausomųjų kelias*. Vilnius: Versus aureus, p. 5–20.
- Drunga, M. 2000. „Kas dainuos tau mano dainą, kai manęs nebus“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 274–285.
- Dumont, L. 2002. *Esė apie individualizmą. Modernioji ideologija antropologiniu požiūriu*. Vertė J. Skersytė. Vilnius: Baltos lankos.
- Gilb, C. L. 2000. „***“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 343.
- Kavolis, V. 1968. *Artistic Expression – A Sociological Analysis*. New York, Ithaca: Cornell University Press.
- Kavolis, V. 1992. *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje. Žmogus istorijoje*. Vilnius: Lietuvos kultūros institutas.
- Kavolis, V. 1993. *Moralizing Cultures*. Lanham, New York, London: University Press of America, Inc.
- Kavolis, V. 1993a. „Neaiškūs žmogus ir istorijos dviprasmybė“, in Kavolis, V. *Metmenų laisvieji svarstymai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, p. 84–104.
- Kavolis, V. 1993b. „Prisikėlimo ir revoliucijos metaforos“, in Kavolis, V. *Metmenų laisvieji svarstymai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, p. 105–121.
- Kavolis, V. 1994a. „Žmogaus genezė. Psichologinė Vinco Kudirkos studija“, in Kavolis, V. *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga, p. 11–62.
- Kavolis, V. 1994b. „Nužemintųjų generacija. Egzilio pasaulėjautos eskizai“, in Kavolis, V. *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga, p. 63–120.
- Kavolis, V. 1994c. „Šašmoningumo trajektorijos“, in Kavolis, V. *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga, p. 121–354.
- Kavolis, V. 1994d. „Epochų signatūros“, in Kavolis, V. *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga, p. 355–566.
- Kavolis, V. 1995a. *Civilizational Analysis as a Sociology of Culture*. Lewiston / Queenston / Lampeter: The Edwin Mellen Press.
- Kavolis, V. 2005b. *Kultūrinė psichologija*. Vilnius: Baltos lankos.
- Kavolis, V. 1996. *Kultūros dirbtuvė*. Vilnius: Baltos lankos.
- Kavolis, V. 1998. *Civilizacijų analizė*. Vertė A. Gelūnas ir M. Žiedas. Vilnius: Baltos lankos.
- Kavolis, V. 2000. „Nuo dailės sociologijos iki moralinių kultūrų“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 15–31.
- Kavolis, V. 2006a. „Generacijų santykis“, in Aleksandravičius, E.; Dapkutė, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Nepriklausomųjų kelias*. Vilnius: Versus aureus, p. 71–72.
- Kavolis, V. 2006b. „Laisvo žmogaus tiesa“, in Aleksandravičius, E.; Dapkutė, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Nepriklausomųjų kelias*. Vilnius: Versus aureus, p. 202–219.
- Kavolis, V. 2006c. „Vertybės ir socialinė politika“, in Aleksandravičius, E.; Dapkutė, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Nepriklausomųjų kelias*. Vilnius: Versus aureus, p. 181–184.
- Kavolis, V. 2006d. „Laisvės samprata socialiniuose moksluose“, in Aleksandravičius, E.; Dapkutė, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Nepriklausomųjų kelias*. Vilnius: Versus aureus, p. 238–259.

- Kavolis, V. 2006e. „Atsisveikinimas su Lietuva – ir susitikimas su lietuvybe“, in Aleksandravičius, E.; Dapkutė, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Nepriklausomųjų kelias*. Vilnius: Versus aureus, p. 124–133.
- Kavolis, V. 2006f. „Kovoje dėl Vakarų“, in Aleksandravičius, E.; Dapkutė, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Nepriklausomųjų kelias*. Vilnius: Versus aureus, p. 134–136.
- Kavolis, V. 2006g. „Jaunojo akademiko dilema“, in Aleksandravičius, E.; Dapkutė, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Nepriklausomųjų kelias*. Vilnius: Versus aureus, p. 23–27.
- Kavolis, V. 2006h. „Šimtmečio skeveldros žmoguje“, in Aleksandravičius, E.; Dapkutė, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Nepriklausomųjų kelias*. Vilnius: Versus aureus, p. 376–380.
- Kavolis, V. 2006i. „Religiniai motyvai lietuvių istorijoje“, in Aleksandravičius, E.; Dapkutė, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Nepriklausomųjų kelias*. Vilnius: Versus aureus, p. 313–327.
- Kavolis, V. 2006k. „Menas, mokslas ir erėzija“, in Aleksandravičius, E.; Dapkutė, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Nepriklausomųjų kelias*. Vilnius: Versus aureus, p. 355–359.
- Kavolis, V. 2006l. „Menas ir bendruomenė“, in Aleksandravičius, E.; Dapkutė, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Nepriklausomųjų kelias*. Vilnius: Versus aureus, p. 366–369.
- Kelertienė, V. 2000. „Vytauto Kavolio dionisiškoji pusė“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 288–291.
- Mandalios, J. 1997. „Historical Sociology“, in Turner, B. S. (ed.). *The Blackwell Companion to Social Theory*. Oxford, Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd., p. 278–302.
- Mandalios, J. 2003. „Civilizational Complexes and Processes: Elias, Nelson and Eisenstadt“, in Delanty, G.; Isin, E. F. *Handbook of Historical Sociology*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, p. 65–81.
- Mannheim, K. 1952. *Essays on the Sociology of Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Mannheim, K. 1954. *Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge* (expanded version; transl. by L. Wirth and E. Shils). New York: Harcourt, Brace and Company.
- Mattick, P. 2003. *Art In Its Time. Theories and Practices of Modern Aesthetics*. London and New York: Routledge.
- Marcuse, H. 1958. *Soviet Marxism. A Critical Analysis*. New York: Columbia University Press.
- McKain, J. F. 2000. „***“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 331–332.
- Melko, M.; Leites, E. 2000. „***“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 341–342.
- Nyka-Niliūnas, A. 2000. „Vytautas Kavolis: keletas atsiminimų puslapių“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 269–273.
- Ostrauskas, K. 2000. „***“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 273.
- Robertson, R. 2001. „Globalization Theory 2000+: Major Problematics“, in Ritzer, G.; Smart, B. (eds.). *Handbook of Social Theory*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications, p. 458–471.
- Simmel, G. 2007. *Sociologija ir kultūros filosofija*. Vertė A. Lozuraitis. Sud. Z. Norkus. Vilnius: Margi raštai.
- Sider, R. D. 2000. „***“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 319–320.
- Slotten, R. 2000. „***“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 312–318.
- Staknienė, A. 2000. „***“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 286–287.
- Solomon, R. C. 1981. *Introducing the Existentialists. Imaginary Interviews with Sartre, Heidegger and Camus*. Indianapolis, Cambridge: Hackett Publishing Company.

- Sverdiolas, A. 2000. „Vytauto Kavolio kultūros filosofija“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 51–93.
- Šmulskštys, J. 2000. „Santarą kuriant“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 255–262.
- Tocqueville, A. de. 1996. *Apie demokratiją Amerikoje*. Vertė V. Petrauskas. Vilnius: Amžius.
- Vepštas, V. 2000. „***“, in Kavolienė, R.; Kuolys, D. (sud.). *Vytautas Kavolis. Asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 252–254.
- Wilkinson, D. 1993. „Civilizations, Cores, World Economies, and Oikumenes“, in Frank, A. G; Gills, B. K. (eds.). *The World System: Five Hundred Years or Five Thousand?* London, New York: Routledge, p. 221–247.
- Winch, P. 1990 [1958]. *The Idea of a Social Science and its Relation to Philosophy*. London: Routledge.
- Wittgenstein, L. 1995. *Filosofiniai tyrinėjimai. Rinktiniai raštai*. Vertė R. Pavilionis. Vilnius: Mintis.

Algimantas Valantiejus

THE SOCIOLOGY OF IMAGINATION OF VYTAUTAS KAVOLIS

Summary

The aim of this article is to identify and explore the key methodological principles of sociological imagination of Vytautas Kavolis and systematically assess the original project of *civilizational analysis as a sociology of culture*. The article attempts to provide an understanding of the conceptual connections between *history* and *sociology*, *art* and *sociology*. The author argues that the sociology of imagination of Vytautas Kavolis should be considered as a methodology of *historical phenomenology*. The article turns to Vytautas Kavolis' systematic attempts to explicate (1) the method of cognitive aesthetics, (2) the language and style of *analytic minimalism*, (3) the idea of symmetrical relations between aesthetics and ethics, (4) the idea of *Another Modernity*.

KEYWORDS: Vytautas Kavolis, the sociology of imagination, historical phenomenology, the analytic minimalism, Another Modernity.